

Включає інформаційно-аналітичні та навчально-методичні матеріали з питань навчальної і методичної роботи в процесі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах ДСНС України

Для науково-педагогічних і практичних працівників ДСНС України

Редакційна колегія:

В.П. Садковий, к.психол.н., професор
О.О. Назаров, к.психол.н., професор
Ю.В. Уваров, к.т.н., доцент
О.А. Стельмах, к.т.н., доцент
Л.М. Куценко, д.т.н., професор
О.В. Рябініна, д.філос.н., професор
В.В. Асоцький, к.психол.н.

Відповідальний за випуск –
В.В. Асоцький
(057) 704 – 14 – 32

Редактор – К.В. Хорошилова

Бюлетень рекомендовано до друку методичною радою Національного університету цивільного захисту України. Протокол №1 від 19.11.2014

**БЮЛЕТЕНЬ
НАУКОВО-
МЕТОДИЧНОГО
ЦЕНТРУ
НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ
ДСНС УКРАЇНИ
№ 22-2014**

ЗМІСТ

<i>Бачинська В.М.</i> Використання форм та технології проектування в системі навчання.....	4
<i>Богдан Р.І.</i> Підвищення якості освіти та професійної компетентності педагогів через розвиток особистісно-орієнтованої системи.....	5
<i>Бочка С.В.</i> Використання наочних посібників та інших засобів навчання в навчальному процесі на міських курсах.....	9
<i>Букин Н.П., Игнатьев А.М., Толкунов И.А.</i> , Интеграция элементов боевых искусств в специальную подготовку спасателя.....	15
<i>Діневич Г.І.</i> Використання додаткових інформаційних джерел для поповнення банку даних при функціональному навчанні слухачів курсів удосконалення керівних кадрів з питань цивільного захисту.....	20
<i>Донченко О.В., Олешко Ф.П.</i> Особливості навчання дорослих на обласних курсах удосконалення керівних кадрів навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської області.....	22
<i>Єфремова Н.Л., Трушина Т.Д.</i> Культура здоров'я – засіб всебічного розвитку особистості.....	26
<i>Жидяєв О.М., Яценко М.Д.</i> Формування культури безпеки життєдіяльності у слухачів.....	30
<i>Латишев О.В., Нетребенко А.Ю.</i> Навчально-методичне забезпечення викладання цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.....	35
<i>Мельничук О.С.</i> Методологія навчання у професійно -технічній освіті.....	38
<i>Острроверх О.О.</i> Професійно-важливі якості викладача вищого навчального закладу цивільного захисту.....	41
<i>Покалюк В.М., Сербин В.А.</i> Дослідження проблеми адаптації майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до умов професійної діяльності у ході навчання у профільному ВНЗ.....	43
<i>Сосновська А.М.</i> Формування у слухачів стійкої позитивної мотивації розвитку професійних якостей у сфері цивільного захисту.....	47
<i>Тищенко М.А., Стець М.М.</i> Сучасні напрямки навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту.....	49
<i>Федор О.Т.</i> Культура безпеки життєдіяльності у сфері виробництва.....	51
<i>Фомін Г.В.</i> Культура безпеки життєдіяльності як чинник зниження ризику виникнення надзвичайних ситуацій.....	55
<i>Шиленко Є.О., Курмазенко Л.В.</i> Безпека дитини – в наших руках.....	57
<i>Шмига С.</i> Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників у сфері цивільного захисту.....	60

Бачинська В.М., викладач навчального пункту навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Житомирської області

ВИКОРИСТАННЯ ФОРМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЕКТУВАННЯ В СИСТЕМІ НАВЧАННЯ.

Одним із головних і найскладніших явищ є процес навчання. Саме у процесі навчання здійснюється та неперервно розвивається об'єктивне і суб'єктивне, сутність полягає в тому, що соціальний досвід з усією його багатогранністю і складністю перетворюється у знання, уміння і навички, в ідеали, якості людини, в її розумовий розвиток, ідейність і культуру. У навчальному процесі не ставиться завдання відкриття нових істин, а вимагається лише творче їх засвоєння. В цьому процесі забезпечується прискорений темп пізнання явищ дійсності, на дослідження яких до цього було витрачено багато років. Процес навчання будується з урахуванням вікових особливостей слухачів, у зв'язку з чим відповідно змінені форми і методи пізнавальної діяльності.

Навчальне проектування орієнтоване перш за все на самостійну діяльність слухачів – індивідуальну, парну або групову, яку вони здійснюють впродовж визначеного відрізка часу. Технологія проектування передбачає розв'язання проблеми, яка, з одного боку, використовує різноманітні методи, а з іншого – інтегрує знання, уміння з різних предметів.

Таким чином, сутність проектної технології полягає у стимулюванні інтересів слухачів до певних проблем, які передбачають оволодіння певним обсягом знань, та через проектну діяльність, яка полягає у розв'язанні низки проблем професійної діяльності та показі практичних застосувань набутих знань. Основним завданням є не лише передати слухачам алгоритм професійної діяльності, а й навчити створювати цей алгоритм самостійно та вміти застосовувати його для розв'язання різноманітних завдань професійної діяльності; сприяти слухачеві у здобутті вмінь працювати у команді, виконувати різноманітні групові завдання; прищепити слухачам навички дослідницької роботи, користування науковим методом: збирати інформацію, вміти її оцінити, висунути гіпотези, вміти аналізувати та синтезувати, робити умовиводи. Розрізняють багато типів проектів: дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, практико-орієнтовані. Головними в нашій технології були практико-орієнтовані та ігрові проекти. Ігрові проекти – учасники беруть собі визначені ролі, що обумовлені проектом. Таким чином імітуються їх соціальні та ділові стосунки.

Практико-орієнтовані проекти – результат діяльності учасників чітко визначено із самого початку; він орієнтований на соціальні інтереси учасників (документ, програма, рекомендації, проект закону, словник тощо). Проект потребує складання сценарію всієї діяльності його учасників з визначенням функції кожного. Особливо важливими є добра організація координаційної роботи у вигляді поетапних обговорень та презентації отриманих результатів і можливих шляхів їх впровадження у практику. Виєладач відіграє важливу роль

для слухача, повинен вміло застосовувати різноманітні методи та форми навчання, підбираючи потрібні слова до повного взаєморозуміння. Важливим матеріалом навчання, який обирає викладач, є конспект – саме він розкриває сутність теми, аналіз її основних положень. Заняття має проходити в певній науковій та логічній послідовності, охоплювати основні принципи й питання. Чим краще викладач знає предмет, тим глибше, як правило, та доступніше для слухачів він розкриє сутність теми. Викладач, який повторює зміст підручника, перетворюється в диктора. Він нераціонально витрачає час і підриває свій авторитет в очах слухачів. Щоб допомогти самостійній роботі слухачів, викладач повинен показати весь обсяг теми, її основні розділи та їх зміст. Цим перед слухачами відкривається кінцева мета роботи, сама робота стає цілеспрямованою, свідомою та цікавою. Вони засвоюють канву подальшої роботи, отримують чітку цільову настанову. На початку курсу цій меті служить вступна теза. Для свідомого засвоєння теми та кращої систематизації засвоєного матеріалу в кінці теми доцільно дати оглядову замітку, яка у стислій формі розкриє сутність пройденої теми. Існують різні форми занять, які можна використовувати при проведенні навчання: інноваційне заняття із запланованими помилками, заняття з використанням мозкової атаки, заняття – консультація та інші. Навчання як складний процес, в якому свідомо засвоюються істинно наукові знання, оволодіваючи методами самостійного набуття і творчого їх використання, розвиваються у відповідності із властивими їм закономірностями, що мають об'єктивний характер.

Вивчення закономірностей педагогічного процесу і встановлення законів, що відображають ці закономірності, є надзвичайно важливим завданням.

Богдан Р.І., начальник навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Закарпатської області

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО- ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

Освіта, яка не вчить жити успішно в сучасному світі, не має ніякої цінності. Кожен із нас приходить у життя з природженою здатністю жити успішно й щасливо. А ми повинні збагатити цю здатність знаннями і навичками, які допомогли б нам її реалізувати якомога ефективніше.

Р.Т.Кіосакі

Трансформаційні процеси, що відбуваються сьогодні в житті суспільства, стосуються всіх сфер його діяльності й існування, зокрема освітньої сфери як основоположної компоненти формування світогляду особистості. Швидкий розвиток прогресу, практично некерований та непрогнозований процес суспільних переворотів, розпаду держав і змін геополітичної карти світу, наукових винаходів та їх впровадження в життя вплинули на вимоги, що стоять перед освітніми системами останніх десятиліть.

У державних та міжнародних документах із проблем освіти наголошується на необхідності формування нової генерації педагогічних кадрів, підготовленої до якісного забезпечення освітніх потреб особистості, розвитку її інтелектуального та культурного потенціалу. На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічатимуться педагоги у цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;
- самостійна постановка й вирішення творчих і дослідницьких завдань;
- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання і новими досягненнями вітчизняного і зарубіжного досвіду;
- розв'язання професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок із таких суміжних з педагогікою наук, як психологія, медицина, економіка, правознавство та ін.;
- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Вирішення цих проблеми в сучасних умовах вимагає від викладача високої професійної компетентності, глибокого усвідомлення особистісно-орієнтованої парадигми освіти, творчого підходу до організації навчально-виховного процесу, високого рівня інтелігентності, духовно-морального потенціалу, комп'ютерної грамотності, володіння іноземними мовами, здібностей до безперервної освіти тощо.

За таких умов підвищення рівня якості професійної підготовки педагога є нагальною потребою сучасної психолого-педагогічної науки і практики, а також одним із пріоритетних напрямів модернізації та фундаменталізації педагогічної освіти в Україні на сучасних теоретико-методологічних засадах.

Проблеми професіоналізму викладача, його педагогічної майстерності стають дедалі більш значущими у теорії і практиці професійного розвитку педагогів. Українська освіта потребує педагога з високим рівнем професіоналізму, здатного до саморозвитку та фахового зростання. Крім того, ринкові перетворення у країні вимагають від педагога самостійності, ініціативи, нестандартного мислення, бажання і вміння навчатися впродовж життя.

Орієнтація на розвиток педагога як особистості, індивідуальності й активного суб'єкта професійної діяльності може бути реалізована лише на гуманістично-демократичних засадах. У сучасних умовах спрямованості освіти на особистісний розвиток викладачів методична діяльність все більше набуває характеру діалогу, співпраці, співтворчості, в яких переважає взаємозацікавлений обмін особистісними думками між педагогами. Така організація професійного розвитку викладачів, яка сьогодні отримала назву особистісно орієнтованої, можлива за умови розробки і впровадження сучасних технологій і моделей професійної освіти, які відповідають ідеї особистісно-

орієнтованої освіти. У найбільш загальному вигляді мету особистісно орієнтованої професійної підготовки викладачів можна визначити як створення таких умов у навчальних закладах, які б сприяли розвиткові особистісних якостей викладачів та подальшому зростанню їх професійної компетентності, майстерності.

Узагальнення вітчизняних і зарубіжних досліджень сутності компетентності (лат. *Competens* – відповідний, здібний) привело до такого розуміння цього терміна: компетентність – інтегральна характеристика особистості, яка визначає її здатність вирішувати проблеми та типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду та відповідно до засвоєної системи цінностей.

Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості викладача, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, вміти застосовувати її у практичній діяльності.

Поняття «професійна компетентність» ширше знань, умінь і навичок, не є їхньою сумою, тому що включає всі сторони діяльності: знаннєву, операційно-технологічну, ціннісно-мотиваційну тощо. Більшість дослідників під терміном «компетентність» розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, причому мова йде саме не про окремі знання чи вміння й навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність у цілому.

Необхідність зміни традиційної позиції викладача, який в основному працює не зі слухачем, а з предметом, на позицію «педагогічної підтримки» продиктовано сучасними вимогами щодо організації навчання за принципами педагогічного супроводу (підтримки). За таким навчанням акцент робиться не на програмний матеріал, а на організацію індивідуальної інтелектуальної діяльності. Викладач аналізує сам і допомагає зрозуміти слухачеві не тільки зміст того, що він засвоїв, а й як йому це вдалося зробити (за допомогою яких прийомів, технік тощо). У зв'язку з цим основним результатом діяльності навчального закладу має стати набір ключових компетентностей в інтелектуальній, інформаційній, комунікаційній чи інших сферах.

Деякі українські вчені вважають, що компетентності є своєрідними комплексами знань, умінь і ставлень, що набуваються в навчанні й дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності.

І тому актуальними проблемами сучасних навчальних закладів є створення відповідних педагогічних умов для професійного зростання педагогів-практиків, сприяння всебічному усвідомленню викладачем необхідності підтримувати фаховий професійний розвиток упродовж педагогічного становлення, допомога в розумінні важливості оволодіння новими знаннями, інноваційними підходами і технологіями. І для цього педагогів необхідно заохочувати до впровадження у практичну діяльність

ефективних методів, сучасних інновацій і результатів наукових досліджень у своїй галузі.

Гармонійне зростання викладача значною мірою пов'язане з розвитком його творчого потенціалу. Тому у процесі методичної роботи навчального закладу по підвищенню кваліфікації педагогічних працівників важливо враховувати андрагогічні складові роботи із дорослими, які інтегрують надбання індивідуального, творчого, особистісно зорієнтованого підходів.

Зміст і структура андрагогічного підходу, що спрямовує процес стимулювання, виховання, навчання й удосконалення дорослої людини під час професійної підготовки та перепідготовки, містять вимоги до діяльності, принципів, форм і методів організації професійної перепідготовки та умови їх ефективного застосування (врахування індивідуальних особливостей, перебудову техніки взаємодії викладача і того, хто навчається, самостійне навчання, спільну діяльність, урахування життєвого і професійного досвіду педагога, розвиток освітніх потреб тощо). У дослідженнях В.М. Буренко розроблено і теоретично обґрунтовано модель професійної перепідготовки педагога на засадах андрагогічного підходу, компонентами якої дослідник вважає вимоги до діяльності, методи і принципи навчання дорослої людини.

Запропонована модель включає наступне:

1. Методи навчання (групові, ігрові, рефлексивні, комбіновані, інтегровані, проблемно-пошукові).

2. Мотивацію навчання (досвід викладача, індивідуальні можливості, індивідуальні стилі навчання, активні форми роботи з розвитку професійних умінь, роль педагога у створенні оптимальних умов для професійної перепідготовки).

3. Принципи навчання дорослих (самостійне навчання, спільна діяльність, урахування досвіду, індивідуалізація, системність, контекстність, актуалізація, еkleктичність, самосвідомість).

4. Принципи педагогічної творчості викладача (суб'єктивність, діагностика, оптимальність, взаємозалежність).

Крім того, система роботи навчального закладу по підвищенню професійної компетентності педагогів, спрямована на перспективу, повинна надати викладачам можливість здобуття знань і набуття вмінь, які дозволять орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, ефективно застосовувати засоби та методи доступу до інформаційних ресурсів та інформаційних комунікацій, практично використовувати сучасні педагогічні технології.

Отже, формування фахової компетентності викладачів шляхом засвоєння різноманітних форм та методів активного навчання допомагає педагогам швидше набутти професійного досвіду, джерелом якого є педагогічна діяльність, осмислена з точки зору й суті, цілей і технологій, глибше усвідомити соціальне призначення професії педагога.

Бочка С.В., заступник начальника навчально-методичного центру ЦЗ та БЖД Чернігівської області

ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНИХ ПОСІБНИКІВ ТА ІНШИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ НА МІСЬКИХ КУРСАХ

Реалізація міськими курсами навчально-методичних центрів ЦЗ та БЖД завдань із курсового навчання та підвищення кваліфікації окремих працівників підприємств, установ і організацій за їх позаштатними посадами в єдиній державній системі цивільного захисту значною мірою залежить від забезпечення наочності навчання.

Працівники курсів, незважаючи на кризову ситуацію щодо централізованого матеріально-технічного забезпечення навчання, намагаються використовувати всі наявні наочні засоби навчання, бо без них неможливо розкрити зміст навчального матеріалу, створити у слухачів необхідні уявлення, образи, розвивати їхню уяву й абстрактне мислення.

Завдяки ентузіазму окремих педагогічних працівників міських курсів, у процесі теоретичного та практичного навчання використовуються найсучасніша комп'ютерна техніка, мультимедійне обладнання, відеоапаратура, оригінальні пристрої та наочні посібники. Та, на жаль, стан справ стосовно забезпечення навчального процесу відповідним обладнанням, наочними засобами, навчальним майном далекий від задовільного. Більшість курсів мають занадто низьке забезпечення навчальним обладнанням та наочними засобами.

Таке становище стало можливим внаслідок ряду причин. Основними з них є:

- відсутність системи виробництва навчального обладнання;
- відсутність системи централізованого забезпечення навчальних закладів наочними посібниками;
- застарілість нормативних документів щодо норм забезпечення навчальним майном;
- дуже тривалий у часі процес реорганізації системи цивільної оборони держави в сучасну систему захисту від надзвичайних ситуацій.

Все це спонукає працівників курсів самостійно шукати шляхів поповнення навчально-матеріальної бази, штучно створювати наочні посібники, пристрої та обладнання як безпосередньо на курсах, так і на закріплених за ними підприємствах. Така робота деякою мірою не тільки вирішує проблему матеріально-технічного забезпечення, а й сприяє педагогічному пошуку, творчості, а в тих випадках, коли до конструювання наочних посібників та обладнання залучаються слухачі, – має ще й неабиякий педагогічний ефект. Власноруч виготовлені вироби сприяють підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу, бо досконало вивчаються слухачами у процесі практичної роботи над їх створенням і більше цінуються, адже то результат їхньої праці.

З огляду на зазначені проблеми виникає необхідність проаналізувати можливий комплекс наочних засобів навчання слухачів на міських курсах за програмами постійно діючих семінарів у сфері цивільного захисту.

Натуральні об'єкти, як зазначається у психологічних та педагогічних дослідженнях, повинні використовуватися в якості наочних посібників насамперед для одержання правильних уявлень про предмети і засоби, які використовуються в системі ЦЗ, та розуміння слухачами заходів і процесів, які здійснюються з метою захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. Натуральними наочними посібниками можуть служити природні й виробничі об'єкти та процеси, зразки майна, інструментів, механізмів, технічних пристроїв, обладнання, предмети господарської діяльності, вироби тощо. З метою використання у навчальних цілях розпорядженнями місцевих органів виконавчої влади за курсами закріплюються захисні споруди, диспетчерські потенційно небезпечних об'єктів, опорні загальноосвітні навчальні заклади, навчальні містечка державних та комунальних аварійно-рятувальних формувань та інші великі об'єкти. Для створення фонду невеликих за розмірами натуральних наочних засобів використовують непридатні для роботи деталі та вузли списаного обладнання, заготовки, відходи матеріалів. Створення наочних посібників безпосередньо на курсах зумовлюється не тільки необхідністю поповнення навчального фонду засобами навчання, а й має позитивні освітні та виховні наслідки.

Разом з тим мали місце випадки, коли на курсах використовувалось передане від підприємств обладнання, яке не відповідало санітарно-гігієнічним нормам, технічним, ергономічним та науково-педагогічним вимогам. Таке обладнання своєчасно вилучалось з навчальних приміщень і в навчальному процесі не використовувалось.

Однак не всі натуральні об'єкти можна віднести до наочних засобів. Натуральні предмети можуть стати засобами навчання лише за певних умов – коли вони призначені для використання з навчальною метою і, в разі необхідності, спеціально перероблені.

Володіючи великими можливостями для одержання безпосередніх уявлень, натуральні об'єкти як група засобів наочності, з точки зору вирішення навчальних завдань часто містять надлишкову інформацію, що може в окремих випадках (під час засвоєння понять, узагальнення і систематизації навчального матеріалу) знижувати ефективність навчання.

Позбавлені цього недоліку спеціальні (штучно створені) **об'ємні наочні посібники: моделі, макети, муляжі**. Вони дають змогу виділити найсуттєвіше в об'єкті спостереження, зберігаючи тривимірне їх відтворення, зосереджувати увагу слухачів на головному – допомогти в розумінні даного предмету або сутності процесів, що спостерігаються.

Застосування зазначених об'ємних наочних посібників дає можливість слухачам розглядати об'єкт з усіх його боків, звернути увагу на такі його деталі, які в натуральному предметі малопомітні, а іноді й зовсім недоступні для спостереження без спеціальної підготовки наочного посібника. Так, для вивчення будови і роботи засобів захисту органів дихання (протигазів)

застосовуються їх **розбірні моделі** та розрізи, у яких різними кольорами або за допомогою підсвічування виділяються деталі, розміщені в їх середині. Моделі дають змогу не тільки відтворити зовнішній вигляд предмета, а й розкрити дію того чи іншого механізму, процесу, який відбувається в даному зразку. Часто буває, що об'єкти вивчення (індикаторні трубки у приладах хімічної розвідки, ковпачки та розпилювачі в дегазаційних комплектах тощо) мають малі розміри, і виникає необхідність показати їх у збільшеному вигляді. Тому необхідно мати набір демонстраційних макетів вказаних предметів.

Суттєвою відмінністю моделей є те, що вони передають зображення у зменшеному, дійсному або збільшеному масштабах зі збереженням схожості, пропорцій частин за деякої схематизації й умовності зображень.

За характером конструкції моделі та інші об'ємні наочні посібники можна поділити на розбірні і нерозбірні, статичні й динамічні. Оскільки в навчанні часто вивчається динаміка процесів, роль динамічних наочних посібників особлива. Однак це не зменшує ролі статичних наочних посібників (**макетів**). Вони за своєю конструкцією є спрощеними порівняно з моделями, у них менш точно дотримуються пропорцій окремих частин, більшою мірою допускаються умовність і схематизація. Застосовуються макети для ефективнішої передачі зовнішніх ознак об'єкта. Наприклад, макети дають можливість краще вивчити конструктивні особливості різних видів захисних споруд, цікавими для слухачів є також макети сільських джерел водопостачання (криниці), які мають елементи захисту від небезпечних речовин. Слід зауважити, що перелік об'єктів вивчення за програмами ПДС великий і недоцільно створювати об'ємні посібники всіх об'єктів вивчення. Крім того, об'ємні наочні посібники не можна вважати універсальними під час вирішення різних навчальних завдань.

Ряд об'єктів для вивчення достатньо оформити як **наочні зображення на площині** (фотографії, рисунки, таблиці, плакати). Їх головна особливість – узагальнений характер зображень. Ці наочні засоби сприяють відображенню у свідомості слухачів конкретних предметів, формуванню уявлень про об'єкти, які не можна побачити через їх віддаленість, об'ємність, небезпечність та з інших причин. Будучи засобом інформації про навколишній світ, фотографії є документальним засобом відображення дійсності. Застосування фотографій сприяє розвитку у слухачів спостережливості, уміння бачити найхарактерніше в об'єкті, що вивчається.

Широко використовується фотографування під час екскурсій на виробництво, де керівник заняття та слухачі можуть сфотографувати об'єкти вивчення (обладнання диспетчерських служб, спеціальне обладнання формувань, інженерні рішення щодо запобігання аваріям тощо). Висока ефективність засвоєння матеріалу досягається тоді, коли після екскурсії оперативно готується фотовиставка, а також у разі використання фотознімків як роздаткового матеріалу. Використовуючи фотографії, можна легко і швидко вивчати і переймати передовий досвід кращих об'єктів господарської діяльності.

Фотознімки, як і статичні екранні посібники, мають переваги над динамічними засобами наочності тоді, коли треба докладно розглянути об'єкт, що вивчається, зафіксувати певний момент процесу або явища.

З окремими предметами є можливість ознайомити слухачів лише за допомогою рисунків, картин. Наприклад, у такий спосіб можна ознайомити слухачів із засобами захисту, аварійним спорядженням, об'єктами спеціальної техніки минулих років (за відсутності фотознімків). За допомогою рисунків можна відтворити явища, які безпосередньо спостерігати неможливо, спрощено зобразити певні предмети і процеси, виділи головне.

Значне місце серед засобів навчання має використання **друкованих наочних посібників**, тому що за їх допомогою можна швидко продемонструвати якісно виконані зображення. Друковані наочні посібники забезпечують довгочасне експонування інформації без затемнення приміщення і не є складними у виготовленні, в той час як застосування, наприклад, екранних посібників має серйозні часові обмеження, потребує значно більших коштів для їх виробництва. Крім того, саме друковані посібники дають змогу ввести для засвоєння навчального матеріалу одночасно кілька зображень, що дуже важливо для порівняння та узагальнення навчальної інформації. Виготовляються друковані посібники в основному централізовано. Останнім часом з'явилися плакати з безпеки життєдіяльності та техніки безпеки праці, технологічні карти, картки-завдання, інші роздаткові матеріали. Багато оригінальних і ефективних для навчання матеріалів створюють викладачі й методисти НМЦ ЦЗ та БЖД різних областей України. Сучасна комп'ютерна та копіювальна техніка дає змогу створювати на місцях високоякісні друковані посібники.

Під час занять часто виникає необхідність показати те чи інше явище у динаміці. Незамінними засобами навчання у таких випадках є **динамічні наочні засоби**. Один з видів зазначених засобів – динамічні таблиці.

Показати слухачам зображення об'єктів у динаміці можна за допомогою рухомих елементів, які є на цих таблицях. Наявність у конструкції динамічних таблиць рухомих елементів дає змогу відобразити послідовність перетворень у зображеннях, створювати чуттєву опору мислення під час створення нових образів. Різновидом динамічних таблиць є таблиці на магнітній основі. Їх основна перевага полягає в тому, що на дошці можна швидко й якісно будувати різноманітні зображення, використовуючи готові елементи у вигляді аплікацій.

Особливе місце в навчанні посідають **умовні графічні зображення**: ескізи, креслення, діаграми, плани, графіки, схеми. Вони, на відміну від реальних зображень засобів натуральної об'ємної наочності, діють змогу передавати мовою умовних знаків недоступну для безпосереднього сприйняття інформацію, властивості об'єкта, що вивчається, його форму, просторове розташування окремих складових частин, їх взаємозв'язок та зробити узагальнення, систематизувати знання слухачів.

Екранні засоби навчання (діапозитиви, кінофільми, відеофільми, телепередачі) вирізняються від інших наочних засобів насамперед тим, що демонструються за допомогою технічних засобів. Вони дають можливості, які

не завжди є під час використання інших засобів наочності. Так, діафільми несуть ряд екранізованої інформації з відповідною експозицією та розвитком дії. Головна особливість діафільму – міжкадровий монтаж, розташування кадрів у певній послідовності. Кадри логічно пов'язуються і з субтитрами, текстом. Поєднання слова і зображення забезпечує одночасність їх впливу у процесі сприйняття слухачами. В цьому разі статичність діакадру відносна. Діакадри можна монтувати так, що вони передаватимуть внутрішню динаміку події або явища. Вона досягається за допомогою міжкадрового монтажу; наприклад, створюють оптичну ілюзію руху, злиття в один образ зорового ряду сусідніх кадрів, хоча при цьому між окремими кадрами пропущена інформація. У процесі спостереження цей обрив монтажу непомітний, він заповнюється уявою. Установлення зв'язків між кадрами не тільки розвиває фантазію, а й спрямовує пошук інформації. Одне із завдань монтажу – забезпечити такі відчуття в розвитку дії й думки, щоб пропущене ясно читалося між кадрами.

Важливі особливості кінофільмів, відеофільмів, телепередач – динамічність та єдність образу і слова. Вони дають змогу за короткий час не тільки передати велику кількість інформації, а й документальний матеріал, з яким важко, а іноді й неможливо ознайомити слухачів за допомогою інших джерел.

Використовуючи кіно- і телеекран, слухачі можуть ознайомитися з біологічними, хімічними іншими небезпечними речовинами і технологіями.

Кінофільми можуть максимально достовірно відтворити характерні випадки, що трапляються в житті, побачити явища, які на практиці відтворювати небезпечно, й такі, що трапляються рідко. Використання кіно-, відео- і телефрагментів допомагає розширити кругозір слухачів про заходи цивільного захисту та використання тих чи інших засобів інженерного, хімічного захисту і аварійно-рятувального обладнання. За наявності ПЕОМ цю саму роль можуть виконати і комп'ютерні системи, додавши можливості діалогу, самоконтролю, інтерактивного спілкування, використання віртуального середовища, моделювання реальних ситуацій тощо.

Телепередачі та відеофільми порівняно з кінофільмами можуть мати більшу актуальність, оскільки показують події, що відбуваються останнім часом, тоді як кінофільми створюються і тиражуються у триваліші строки. Відеофільми також дають змогу широко використовувати місцеві, близькі для сприйняття слухачами матеріали.

Фільми, телепередачі можуть містити весь обов'язковий матеріал, необхідний для розкриття теми заняття, або лише його частину. В першому випадку вони стають основним джерелом знань, а у другому – допоміжним. Від керівника заняття вимагається знати зміст фільму або телепередачі. Без цього він не зможе органічно включити їх в систему своєї роботи. Враховуючи зазначене, перевага повинна надаватися створенню відеофільмів. Як допоміжні засоби навчання виступають кінофрагменти (тривалість 5-8 хв.), телезаставки (тривалість 12 -15 хв.).

Включення кінофрагмента, телезаставки в заняття вимагає точної відповідності з попередньою роботою на занятті. Керівнику заняття необхідно

чітко уявляти, які дидактичні завдання буде виконувати кінофрагмент або телевставка (повністю розкрити одне з питань, ілюструвати виклад матеріалу чи доповнювати його новими, важливими для засвоєння теми відомостями, створювати проблемну ситуацію, яка має бути вирішена слухачами в ході вивчення нового матеріалу тощо).

Дуже типовою є ситуація, коли керівники занять помилково вважають, що організація перегляду кінофільму на занятті є простою справою, що такі уроки не потребують великої підготовки. Помилка полягає в тому, що неможливо перекласти функції керівника заняття на аудіовізуальний засіб. Організація роботи з будь-яким видом наочних засобів вимагає належної підготовки, знання прийомів використання наочності, а використання екранних засобів – ще й підготовки технічних засобів навчання.

Широкі можливості для візуалізації інформації, моделювання найрізноманітніших ситуацій, гнучкості управління та індивідуалізації навчання надає використання **комп'ютерної техніки**. З її впровадженням змінюється технологія навчання, однак необхідність в інших засобах навчання не зникає. Функціональні можливості кожного засобу навчання обмежені. Тому ні один із наочних посібників, взятий окремо, і навіть такий універсальний засіб навчання, як комп'ютер, не може замінити усіх інших засобів навчання. Тільки створення комплексу засобів може вирішити проблему наочності навчання, оснащення його відповідними засобами, що підвищують ефективність засвоєння матеріалу слухачами.

Питання про те, якими засобами наочності краще користуватися в навчальному процесі, – предметами в натурі, їх зображеннями або їх символами, – в кожному окремому випадку вирішується конкретно, залежно від завдань, які поставлені на заняття, та об'єктивних умов, у яких здійснюється навчальний процес. Доцільність застосування того чи іншого виду наочних засобів залежить як від призначення наочного засобу, так і від навчального завдання.

Покажемо доцільність застосування різних видів наочних засобів, залежно від навчальних завдань, на прикладі проведення ПДС «Дозиметричні і радіометричні прилади та методи радіаційного контролю». У програмі даного семінару є тема Г.8 «Прилади хімічного та дозиметричного контролю та робота з ними», яка є однією з найскладніших для викладання і засвоєння слухачами. У процесі заняття керівник використовує різні наочні засоби навчання залежно від питань, які розглядаються:

- розповідаючи про загальну будову приладів, використовує їх навчальні зразки;
- роз'яснюючи принципи роботи приладів, керівник заняття використовує стенди і таблиці, що допомагають не тільки створити наочні образи, а й систематизувати уявлення, сформулювати поняття про принципи дозиметрії та хімічного аналізу;
- детальне вивчення будови приладів вимагає застосування плакатів та екранних засобів, що забезпечують доступність спостереження навіть найдрібніших деталей;

- під час підготовки приладів до роботи виникає потреба у використанні технологічних або інструкційних карт;

- коли постає завдання дати поняття про іонізацію або молекулярну взаємодію, виникає потреба у використанні засобів мультиплікації (комп'ютерної графіки).

Таким чином, вибір тих чи інших наочних засобів у кожному конкретному випадку повинен відповідати завданням і змісту конкретного навчального питання, закономірностям пізнавального процесу, дидактичним функціям засобів навчання і можливостям вибору цих засобів.

Системне вивчення можливостей використання наочних засобів у навчальному процесі показує, що вони, незалежно від їх виду, мають задовольняти таким вимогам:

- науковість і відповідність змісту наочних посібників навчальним програмам, державним освітнім стандартам, завданням навчально-виховного процесу;

- відповідність наочних посібників сучасному рівню розвитку науки, техніки, технологій, віковим та індивідуальним особливостям слухачів;

- доступність способів подачі навчальної інформації;

- раціональне співвідношення зображень і надписів, їх розмірів, яскравості зображення й підбору кольорів;

- економічна доцільність виробництва, надійність і довговічність, придатність для зберігання;

- безпечність застосування наочних посібників.

Кожен зі засобів навчання повинен відповідати науково-педагогічним, естетичним, технічним, ергономічним, санітарно-гігієнічним та патентно-правовим вимогам. Виконання цих вимог сприятиме створенню нового покоління наочних засобів, створенню їх комплексу, піднесенню ефективності навчання.

Букин Н.П., к.ю.н., доцент кафедри пиротехнической и специальной подготовки Национального университета гражданской защиты Украины;

Игнатъев А.Н., старший преподаватель кафедры пиротехнической и специальной подготовки Национального университета гражданской защиты Украины;

Толкунов И.А., заместитель начальника кафедры пиротехнической и специальной подготовки Национального университета гражданской защиты Украины

ИНТЕГРАЦИЯ ЭЛЕМЕНТОВ БОЕВЫХ ИСКУССТВ В СПЕЦИАЛЬНУЮ ПОДГОТОВКУ СПАСАТЕЛЯ

Современное развитие общества, внедрение автоматизированных систем, увеличение числа усовершенствованных механизмов и машин и другие факторы приводят не только к улучшению условий труда спасателей, но и делают этот труд более интеллектуальным.

В то же время ни какая совершенная техника во многих аварийных ситуациях не может заменить человека, что предъявляет повышенные требования как к специальным знаниям, так и к физической и психофизиологической подготовке личного состава аварийно-спасательного отряда оперативно-спасательной службы. Эти требования обуславливаются также и целым рядом неблагоприятных факторов, действующих на организм спасателя во время проведения аварийно-спасательных работ, большим потоком информации, которая поступает в чрезвычайных ситуациях, острым дефицитом времени для принятия решения, повышенным нервно-психическим напряжением, связанным с ответственностью за принятие решения. Все это настоятельно требует улучшения качества подготовки спасателя, повышения физических и психофизиологических возможностей специалистов служб спасения. Немалая роль в решении этой проблемы отводится физическому и профессиональному воспитанию.

Высокий уровень функционирования всех систем организма является важной базой для формирования специальных адаптационных механизмов, обеспечивающих устойчивость организма к неблагоприятным факторам во время спасательных операций, что в значительной степени определяет эффективность спасательной деятельности. На занятиях в направлении специальной подготовки по различным дисциплинам кафедры пиротехнической и специальной подготовки («Медицина в чрезвычайных ситуациях», «Радиационная, химическая и биологическая защита (РХБЗ)», «Защита в чрезвычайных ситуациях», «Основы военной, инженерной и топографической подготовки») формируются и совершенствуются многие физические и психофизиологические качества.

На наш взгляд, большую положительную роль в направлении специальной подготовки может сыграть интеграция в неё разнообразных стилей и направлений восточных единоборств и отечественных школ рукопашного боя. Приемы, методики и способы подготовки бойцов школ можно с успехом применять при специальной физической подготовке личного состава аварийно-спасательного отряда оперативно-спасательной службы. Следует отметить, что базовые движения приведенной ниже школы можно с успехом использовать при решении разнообразных тактических задач при спасении пострадавших. Культура базовых движений не требует специальной подготовки и может быть усвоена за достаточно короткое время (рис.1).

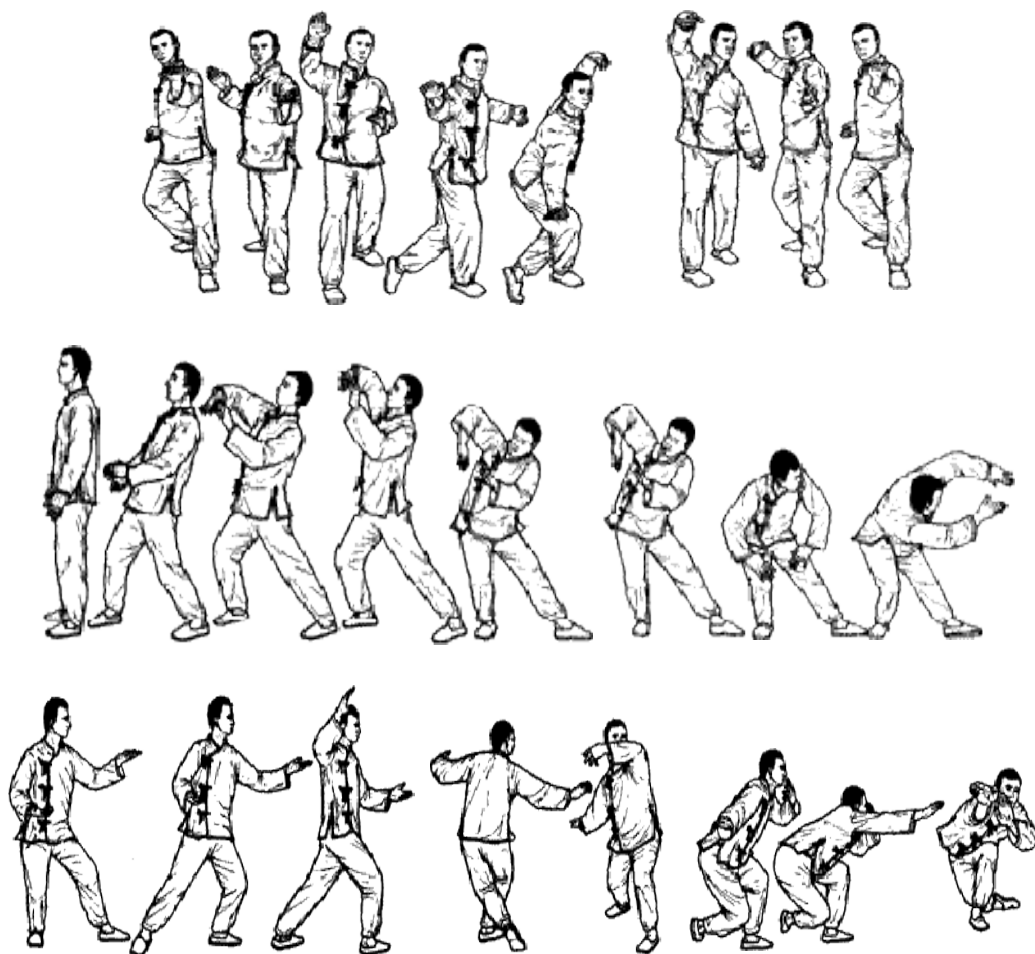

Рис. 1. Разнообразие базовых движений корпуса и ног по школе ЧОЙ

Среди важнейших профессиональных качеств спасателя особое место занимает способность быстрой оценки сложившейся обстановки и принятия адекватного решения. Например, при проведении занятий по дисциплине «Радиационная, химическая и биологическая защита» с курсантами первого курса Национального университета гражданской защиты Украины в рамках одной из тем проводятся занятия по практической отработке вопросов самотушения при попадании горючих веществ на одежду, а также отрабатываются вопросы тушения горящего человека. Целью проводимых занятий является привитие навыков и умений при решении вопросов самотушения и тушения горящего человека, психологическая подготовка и выработка устойчивых действий в зависимости от ситуации.

Проблеме тушения горячей на людях одежде во все времена уделялось большое внимание. Поэтому крайне важно отрабатывать действия уже по налаженной схеме, когда навыки и умения спасателя отработаны до автоматизма. Рассмотрим ситуацию возгорания в процессе попадания на одежду человека горючих смесей. Как показывает практика, наиболее эффективными действиями по тушению горящего человека являются:

1) любым способом сбить с ног и повалить горящего человека на землю. Стоящий вертикально человек может получить максимальные и наиболее болезненные ожоги лица и всего тела. Особенно опасен бегущий горящий

человек, потому что при беге улучшается «омывание» горячей одежды кислородом, следовательно, одежда начинает гореть быстрее и с большей теплоотдачей;

2) катать горящего человека по земле (забрасывать землёй, снегом, накрыть плотным материалом).

Если выполнение первого пункта не вызывает никаких трудностей, то выполнение второго пункта может быть существенно затруднено, а в некоторых случаях и невозможно. В случае возникновения паники и болевых ощущений горящий человек может пытаться встать и бежать. При этом практически всегда промежуточной позицией при попытке поднятия на ноги является позиция «на четвереньках». Возникает ситуация значительного осложнения действий спасателя ввиду следующих причин:

1) при перекатывании пострадавшего он снова становится в позицию «на четвереньках» и продолжает гореть, не имея плотного контакта с землёй;

2) набрасывание на пострадавшего плотного одеяла или брезента не даёт положительного эффекта ввиду хорошего доступа кислорода к горячей одежде;

3) весьма сложно плотно прижать пострадавшего к земле – он имеет четыре точки опоры и находится в состоянии страха и паники.

Сложившаяся неблагоприятная ситуация вполне разрешима при использовании базово-кустового метода перемещений спасателя. При проектировании некоторых базовых движений российской школы самообороны «ЧОЙ» (школа Г.В. Попова) на алгоритм действий спасателя стало возможным создать методику тушения паникующего человека. Такая методика, созданная на базе симбиоза техники самозащиты и основных принципов тушения горящего человека – сбивания с ног и перекатывания, позволяет производить тушение в случае отсутствия подручных средств (мокрого полотенца, одеяла, брезентового покрывала и т.д.). При этом база школы «Чой» уходит своими корнями в древнейшее искусство у-шу, но, в связи с адаптацией под «славянина», её выделяют в отдельное направление, что оказывает положительное влияние при обучении курсантов именно «славянских» ВУЗов.

Рассмотрим один из методов предлагаемой методики по фазам выполнения. Спасатель находится справа от пострадавшего. Ударом левой ноги спасателем производится подсечка правой руки пострадавшего и захват его руки. Выполняя перемещение по дуге к противоположному плечу пострадавшего, спасатель укладывает горящего человека на спину, чем и производится тушение спины. На этом первая фаза тушения заканчивается. Перемещаясь обратно, спасатель автоматически переворачивает горящего человека на живот, чем достигается тушение передней части горячей одежды. При необходимости (при наличии остатков очагов возгорания одежды) пострадавший накрывается брезентом или плотным одеялом, а при их отсутствии спасатель может лечь на пострадавшего и продолжать тушение своим телом.

При отработке перемещений особое внимание уделяется минимизации

количества движений корпуса и ног, что достигается применением скрещенной позиции и четвертого базового движения корпуса по школе «ЧОЙ». Эти виды движений не представляют сложности в освоении и вызывают высокий интерес у обучаемых.

Универсальность перемещений и базовых движений позволяет применять их различные комбинации в зависимости от сложившейся ситуации. Количество комбинаций перемещений практически не ограничено. Особенностью перемещений является не высокая, а средняя скорость выполнения приёма, что обусловлено фиксациями горящего паникующего человека на фазах выполнения упражнения с целью достижения лучшего эффекта тушения (рис. 2).

Рис. 2. Отработка приемов само тушения и тушения паникующего человека на грунтовой площадке

Таким образом, предложенный метод тушения можно представить как последовательное перемещение по дуге перед головой пострадавшего от одного его плеча до противоположного и обратно. При этом для быстрого и устойчивого перемещения спасателя используется базово-кустовый метод построения приемов самообороны по школе «ЧОЙ». Предложенная методика позволяет не вступать в контакт с горячей одеждой паникующего пострадавшего, плотно укладывать пострадавшего к земле (снегу, полу здания) и достаточно эффективно производить тушение.

Діневич Г.І., викладач навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Херсонської області

ВИКОРИСТАННЯ ДОДАТКОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ ДЛЯ ПОПОВНЕННЯ БАНКУ ДАНИХ ПРИ ФУНКЦІОНАЛЬНОМУ НАВЧАННІ СЛУХАЧІВ КУРСІВ УДОСКОНАЛЕННЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Сучасна людина живе в буремному світі, де постійно відбуваються якісь кардинальні зміни. Всі ці новації вимагають від суспільства розв'язання численних, часом не зовсім зрозумілих проблем.

У постійному творчому пошуку з виявлення найбільш оптимальних шляхів зацікавлення слухачів в їх розумовій активності та спонуканні до творчості знаходиться і передовий загін освітянських першопрохідців.

Виходячи з того, що функціональне навчання у сфері цивільного захисту – це навчання дорослих людей з різним рівнем підготовленості та інтелекту, які завітали до НМЦ ЦЗ та БЖД відпочити та розв'язати, педагогічному складу Центру необхідно переформатуватися у «загін чарівників». Бо сьогодні монотонна доповідь нехай самого бувалого «геошника», який «пройшов Крим та Рим», на рівні найбільш повного посібника з цивільного захисту – це шлях у нікуди.

Так де ж знайти викладачу той «золотий ключик», який відімкне металеву завісу між ним та присутніми та дасть змогу у просторій лекційній залі викликати спочатку увагу в аудиторії, а потім і бажання не просто слухати, а брати участь у навчальному процесі? Та може ці дорослі, заклопотані люди, яких «зігнали» навчатися, не здатні бути уважними, активними, не готові аналізувати, формулювати, висловлювати власні думки, робити висновки? А якщо замість «геошних ребусів та страшилок» кинути кілька анекдотів, так і час скоротаєш й авторитет піднімеш. Тобто є варіант, який дає можливість, замість нормативної лексики з питань ЦЗ залучити керівний та управлінський склад цивільного захисту підприємства до вітчизняного та всесвітнього «байкового фольклору»? Але ж є державне замовлення, яке передбачає певні вимоги до проведення занять, змісту та обсягу навчального матеріалу? На мій погляд, викладачу НМЦ ЦЗ та БЖД у своїй творчій лабораторії необхідно шукати більш дієві форми, методи та засоби, які за дуже короткий час зможуть адаптувати мислення даної аудиторії до необхідних канонів. Таким чином необхідно негайно переглянути комунікаційний рівень підготовки до своїх занять, і все стане на свої місця. Варіантів, які значно можуть підвищити якість та продуктивність занять з питань ЦЗ, безліч, але хай кожний вибере свій «шлях до Риму».

Моє «прозріння» розпочалося з того часу, як до рук потрапило стареньке видання великого педагога Яна Амоса Каменського, де серед дуже заумних сторінок запам'яталася фраза: «Без прикладу – нічому не навчися». Враховуючи, що частина слухачів (тим паче з наново призначених) налаштована на більш «художнє» сприйняття навчального матеріалу, мені

довелося переглянути свою підготовку до занять та зробити їх максимально доступними і, принаймні, трішечки цікавими. Стало зрозуміло, що потрібне використання додаткових інформаційних джерел, які б давали б можливість проводити цікаві аналогії між класичними тезами підручника та яскравими, дійсними прикладами з життя. Але на заваді до творчості постав дефіцит часу, який відводився програмою навчання виключно для сухої та лаконічної інформаційної бази підручника.

Таким чином з великої кількості додаткових інформаційних джерел – повідомлень місцевої херсонської газети «Гривна», цікавих наукових інтернет-статей, корисної інформації «Надзвичайних новин» (канал ICTV) – необхідно було вміло виокремити ті додаткові факти, які б викликали відповідну реакцію слухачів. На той час я гадки не мав, що впритул наблизився до кордонів чарівного царства, ім'я якого – «Медіа-культура». Стоси книг та журналів у бібліотеці Херсонської академії неперервної освіти дали мені змогу зрозуміти, що необхідно постійно моніторити інформаційний простір у пошуках найбільш підходящого медіатекста. Але ж як не загубитися в численних хвилях медіа продукції, представлені фото- чи відеорепортажами, телевізійними новинами, газетно-журнальними статтями та повідомленнями? Які факти чи універсальні прийоми допоможуть привернути увагу слухачів та здійснити психологічний вплив на їх свідомість? З часом стало зрозуміло, що для досягнення певної мети при використанні додаткових інформаційних джерел необхідно оволодіти дослідницькою методологією, тобто медіадослідженням. Довелося пригадати той факт, що будь-яке дослідження базується на кількох складових: по-перше, визначеній меті (що досліджуємо); по-друге – засобі дослідження, за допомогою яких прийомів та методів проводиться дослідження. І наостанок – результати роботи, отримані відомості. Щодо першої та другої складових усе зрозуміло, а ось відносно третьої? Існує кілька найбільш поширених наукових методів дослідження медіа-текстів та медіа-повідомлень. Найбільш відомими способами дослідження є:

- а) контент-аналіз зі змістовим наповненням чи відстеженням провідних тем;
- б) дискурс – аналіз із детальним, логічно-послідовним міркуванням над змістом повідомлень;
- в) моніторинг – метод контролю за будь-яким процесом та певними змінами в ньому протягом деякого часу.

Таким чином, я, наскільки в мене вистачає сил та часу, проводжу моніторинг всіх телепрограм та місцевих газет і збираю по маленьких крупицях важливий та цікавий матеріал для шановних слухачів. Так з часом створюється банк даних із додаткових інформаційних джерел, який періодично використовується при функціональному навчанні. Яку ж кількість додаткових інформаційних джерел може використовувати викладач у процесі навчання: одне, кілька, безліч? А це, мабуть, в залежності від таких важливих складових як: категорія слухачів, тема заняття, мета заняття, виду заняття та кількості навчальних годин за темою.

Щодо прийомів у використанні додаткового «Банку даних» з питань цивільного захисту, то їх чимало. Найулюбленішим є «метод підтвердження», коли під час пояснення нового матеріалу, крім нормативного документа чи тези посібника, до слухачів з функціонального навчання доводиться яскравий, цікавий та лаконічний медіа-текст. І вже під час закріплення нового матеріалу чи опитування викладач має змогу спостерігати, а потім і проаналізувати, наскільки вдало ним була застосована та чи інша «медіа-технологія». Крім того, враховуючи, що керівні кадри та фахівці з питань цивільного захисту повинні навчати своїх підлеглих на об'єктовому рівні на місцях, потрібно привчати їх до думки – «хто володіє інформацією, той володіє світом». А усе починається з першого ввідного заняття, де слухачам пропонується взяти участь в методі «контент – аналізу». Для успішної підготовки присутні завчасно ознайомлюються з тематикою. Метод передбачає протягом 5 навчальних днів активну участь слухачів у відслідковуванні в теленовинах та відеосюжетах провідних українських телеканалів питань, пов'язаних з цивільним захистом та вивченою тематикою. Отримані дані з додаткових інформаційних джерел слухачі фіксують у зошитах, потім доводять до присутніх на чергових заняттях, тобто проводять невеликий «дискурс – аналіз», надаючи своїм колегам цікаві, «свіжі» факти, спонукаючи їх замислитися. Викладач повинен привчити себе та слухачів із функціонального навчання до простої, але важливої аксіоми: будь-яка доповідь з питань цивільного захисту, будучи логічним доказом, наприкінці повинна супроводжуватися обґрунтованим висновком. Важливо зробити усе, щоб медіа-тексти та медіа-повідомлення стали для аудиторії слухачів найбільш доступними, послідовними, логічними. Викладаючи питання, пов'язані з ЦЗ, треба постійно пам'ятати і про доцільність та раціональність, які, будучи важливими дидактичними принципами, стають надійними супутниками пошуковців, як з боку викладачів, так і слухачів. Саме ж збирання, узагальнення, аналіз цікавих, важливих даних повинні привести сучасного слухача до висловлення власних думок, а вміння порівнювати, аналізувати інформацію – зробить його найбільш зацікавленим та активним.

Донченко О.В., методист обласних курсів удосконалення керівних кадрів навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської області;

Олешко Ф.П., заступник начальника обласних курсів удосконалення керівних кадрів з навчальної роботи навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської області

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ НА ОБЛАСНИХ КУРСАХ УДОСКОНАЛЕННЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНОГО ЦЕНТРУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Обласні курси удосконалення керівних кадрів (далі – Курси) навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської

області (далі – НМЦ ЦЗ та БЖД) здійснюють підвищення кваліфікації цільового призначення керівних кадрів і фахівців, на яких поширюється дія законів у сфері цивільного захисту, на основі отриманих ними знань і навичок з дисциплін безпека життєдіяльності і цивільний захист у системі вищої освіти і практичного досвіду.

Професійне вдосконалення особи – актуальна проблема сучасності. Нинішній фахівець – це, в першу чергу, людина компетентна в багатьох галузях знання, професіонал своєї справи, націлений на вдосконалення. Життя вимагає від фахівця оперативності ефективною адаптації до умов життя і діяльності, що змінюються, ухвалення життєво важливих рішень, у тому числі в питаннях ЦЗ в обмежених часових рамках.

Істотною складовою професійної діяльності є готовність до зміни установок, що сформувалися, моделі поведінки, поповнення знань, умінь і навичок, вдосконалення компетенції. Однією з форм зміни компетенції людини у професійній сфері є навчання в системі додаткової освіти через підвищення кваліфікації.

Ні для кого не секрет, що рушійною силою підвищення кваліфікації є:

- усвідомлення фахівцем власної професійної некомпетентності (неефективність вже наявних отриманих раніше знань);
- об'єктивні умови ринку (зниження конкурентоспроможності, вимоги контролюючих органів – сертифікація, ліцензування та ін.);
- реальні труднощі у професійній діяльності (складнощі в ухваленні управлінських рішень). Фахівець, який прийшов на обласні Курси, знає, навіщо йому потрібна ця освітня програма, які професійні завдання він зможе вирішити безпосередньо після її реалізації. У нього є певна мета і бачення шляху її досягнення.

Доросла людина – це суб'єкт навчальної діяльності, що вимагає орієнтації на його пізнавальні потреби. Він активний учасник освітнього процесу. Цього не можуть не враховувати викладачі, що реалізують програми підвищення кваліфікації для дорослих слухачів. Дорослий, який навчається, на відміну від школяра, наприклад, має певні якості, які необхідно враховувати. Він має певний запас життєвого досвіду, що може стати джерелом навчання; усвідомлює себе самостійною, самоврядованою особою; прагне за допомогою навчальної діяльності вирішити свої професійні проблеми, досягти конкретних цілей.

Навчання дорослих має свої специфічні особливості. По-перше, у процесі навчання дорослий є центром освітньої системи, саме йому належить провідна роль. По-друге, дорослий, який навчається, усвідомлює себе самостійною, навченою досвідом людиною, готовою до самореалізації і самоврядування в усіх сферах свого життя, у тому числі і в навчальній діяльності. По-третє - життєвий, професійний, соціальний, побутовий досвід, що має доросла людина, можна використовувати як джерело знання в освітній програмі підвищення кваліфікації. По-четверте, доросла людина навчається для вирішення усвідомлюваних нею професійних, соціально-психологічних життєвих проблем. По-п'яте, дорослий, який навчається, припускає використовувати

отримані в ході навчання знання, уміння, навички у своїй практичній діяльності безпосередньо після проходження програми. По-шосте, навчальна діяльність дорослого, який навчається, здійснюється в обмежених часових рамках. В-сьоме, процес навчання дорослої людини - це завжди спільна діяльність того, хто навчає, і того, хто навчається, на усіх етапах навчання. При плануванні освітньої програми організатори виявляють у слухачів їх очікування. У процесі реалізації учбова діяльність полягає, наприклад, у спільній постановці проблеми, розробці варіантів її дозволу, програванні ситуацій і так далі.

Викладач курсів має пам'ятати, що доросла людина стикається з певними труднощами психологічного характеру. Усвідомлення себе суб'єктом навчальної діяльності для фахівця, особливо якщо він займає керівний пост, може вносити певний дискомфорт в емоційну сферу особи. При організації навчального діалогу і методичного супроводу, бажано, щоб нова інформація пропонувалася в контексті наявних у слухача знань у вигляді коментарів до ситуації і так далі.

Викладачі Курсів через специфіку своєї роботи з дорослими людьми є андрагогами і їм необхідно забезпечувати усі етапи андрагогічного супроводу під час роботи із групою. Тому під час навчання слухачів на Курсах викладачі застосовують методи андрагогічного підходу. Аудиторія тих, хто навчається, в системі підвищення кваліфікації є найбільш складною аудиторією з точки зору установок мислення і поведінки. Це вимагає інших методологічних, організаційних, психологічних і педагогічних підходів і обумовлює спосіб реалізації навчання у формі інтенсивної інтелектуальної взаємодії як із викладачем, так і один з одним у поєднанні із самостійною дослідницькою роботою. Специфіка освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації вимагає дослідження і розробки освітніх технологій, що охоплюють усі компоненти навчання: цілі навчання, зміст навчального матеріалу, професійно значущі якості викладача, взаємини тих, хто навчається, тобто психологічну атмосферу, що панує в процесі усього навчання, сприяючи особистісному і професійному розвитку тих, хто навчається.

Післядипломна освіта, в тому числі удосконалення знань з питань ЦЗ, припускає розвиток отриманих і набуття нових знань, умінь, навичок, якостей, поглиблення і зміцнення світоглядних, ціннісних орієнтацій, розкриття усіх здібностей людини в соціально-економічних умовах, що постійно змінюються.

Інноваційні методики викладання в системі післядипломної освіти передбачають зміну ролі того, хто навчається, і викладача.

Для виконання своїх функціональних обов'язків викладач повинен володіти певними вміннями, навичками, якостями і моральними цінностями, що визначає рівень його компетентності. До основних умінь викладача відносяться:

- визначення освітніх потреб, мотиваційних установок і рівня підготовки тих, хто навчається;
- виявлення обсягу і характеру життєвого досвіду того, хто навчається, і можливості використання у процесі навчання;
- виявлення психофізіологічних особливостей тих, хто навчається;

- створення комфортних психологічних умов навчання;
- організація спільної діяльності усіх учасників процесу навчання;
- відбір джерел, форм, засобів і методів навчання;
- забезпечення навчального процесу необхідними навчально-методичними джерелами і засобами навчання;
- корекція процесу навчання;
- розвиток і визначення перспектив освітніх потреб тих, хто навчається.

До них можна віднести навички проведення андрагогічної діагностики і обробки її результатів, розробки навчально-методичних матеріалів (тестових програм, блоків ситуаційних завдань, схем і логічних структур і так далі), практичного здійснення викладання, роботи з науковою, навчально-методичною літературою і нормативно-правовою документацією, роботи на комп'ютері.

Основними якостями викладача мають бути:

- терпимість і коректність;
- контактність (комунікабельність);
- організаційні здібності і прагнення до лідерства;
- доброзичливість і тактовність;
- чуйність;
- ентузіазм і артистичність;
- самокритичність і прагнення до постійного самовдосконалення. При цьому абсолютно обов'язкові гуманістичні ціннісні орієнтації:
- пошана до людської особистості;
- уявлення про людину як про самоцінний суб'єкт, що саморозвивається, самовраджується;
- визнання і пошана плюралізму життєвих позицій.

Слід приділяти увагу при формуванні груп такому чиннику як стаж роботи. На різних етапах професійної діяльності очікування від підвищення (удосконалення) кваліфікації у дорослої людини змінюються. Наприклад, фахівець з невеликим стажем роботи зацікавлений в набутті професійних знань, що відповідають вимогам його конкретного робочого місця, тобто фактично потребує донавчання.

Професіонал зі стажем близько 10 років очікує, передусім, стимулу до розвитку творчого потенціалу. До цього моменту у багатьох виникає неусвідомлена потреба до руйнування стереотипів професійної поведінки, що склалися. В період інноваційних перетворень у професійній сфері навіть досвідчений фахівець потребує набуття умінь діяти в ситуаціях невизначеності, бути конкурентоздатним. Людина, що має за плечима значний досвід професійної діяльності, має потребу поділитися своїми знаннями, вміннями з колегами, їй необхідно надати можливість осмислення, узагальнення і демонстрації своїх досягнень. Різні потреби в навчанні доцільно використовувати при проведенні спільної конференції у кінці періоду навчання, наприклад, із захисту рефератів.

Для слухачів дуже важлива активна форма проведення занять, оскільки кожному з них надається можливість виступити, відповісти на питання, взяти участь в обговоренні і висловити свою думку. Це можуть бути конференції, семінари.

При цьому зберігається провідна роль викладача як лідера і організатора процесу навчання. Він повинен сприяти розвитку освітніх потреб, націлюючи на подальше самонавчання, у тому числі самостійне відстежування змін у вимогах до різних видів діяльності в області ЦЗ, оскільки фахівець може вважатися компетентним з питань ЦЗ тільки після систематичного вивчення документів (актів, правил) у своїй галузі з питань ЦЗ.

Звичайно, цей матеріал не охоплює усієї проблематики особливостей навчання дорослих людей і не вичерпує усього матеріалу, накопиченого світовою наукою і практикою. Тут представлені лише основні андрагогічні принципи, які наші викладачі використовують у роботі зі слухачами.

Єфремова Н.Л., завідувач обласного методичного кабінету БЖД населення навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської області;

Трушина Т.Д., методист обласного методичного кабінету БЖД населення навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської області

КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я – ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

*Головним скарбом життя є здоров'я.
І щоб його зберегти, потрібно багато чого знати.
Авіценна*

Філософія ХХ-ХХІ століть, опираючись на досягнення науки, нанотехнологій, розвиває сучасну концепцію здоров'я людини та здорового способу життя, яка базується на тезі: «Здоров'я є природним наслідком нашого способу життя: взаємин, харчування, навколишнього оточення. Здоров'я – це не предмет власності, це процес. Це те, що ми робимо, результат наших думок, почуттів, способу існування». Базовий характер цих підходів набув чинності у Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), в якому визначено: «Здоров'я - це стан повного фізичного, духовного й соціального благополуччя людини, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад». Таке визначення поняття «здоров'я» є найбільш чітким, зрозумілим, повним і вмщує, насамперед, біологічні, соціальні та психологічні аспекти. Здоров'я – це те, без чого людина не може бути щасливою.

В останні 10-ліття світова наука зарахувала проблему здоров'я в широкому розумінні до кола глобальних проблем, вирішення яких обумовлює не тільки кількісні й якісні характеристики майбутнього розвитку людства, а й навіть сам факт його подальшого існування як біологічного виду. Пошуки методів освіти і виховання, форм його організації щодо збереження та

зміцнення здоров'я молодого покоління нашої держави набувають особливого значення. Здоров'я населення – показник добробуту держави, тому його збереження є завданням державного рівня. Оскільки доведено, що приблизно 50% здоров'я людини визначає спосіб життя, то політика формування здорового способу життя є соціальною політикою за своїм змістом і вона повинна узгоджуватися із сучасними загальноновизначеними поглядами і вимогами світової спільноти щодо формування здорового способу життя.

Аналіз стану здоров'я школярів, за даними цілого ряду науковців, свідчить про те, що в більшості учнів загальноосвітніх шкіл відсутня потреба в піклуванні за своїм здоров'ям. Ця тенденція простежується і у студентів вищих навчальних закладів освіти, що природно позначається на ставленні до свого здоров'я всього дорослого населення України. Воно бачить його лише через призму діяльності лікувальних закладів і не звертається до ефективних, економічно вигідних засобів оздоровлення, котрими є фізичні вправи та здоровий спосіб життя. І це при тому, що за (статистичними) даними рівень здоров'я на 50% залежить від способу життя, на 20% – від спадковості, на 20% – від стану навколишнього середовища і тільки на 10% – від суто медичних факторів. Тобто суто медичний аспект не є головним серед різних впливів на здоров'я людини. Завдання поліпшення здоров'я школярів і молоді не може бути вирішене тільки зусиллям медиків. Здоров'я має бути одним із результатів освіти.

І.І.Брехман, засновник вчення про здоров'я, стверджував, що збереження і відтворення здоров'я перебуває у прямій залежності від рівня культури, яка є мірою усвідомлення й оволодіння людиною свого ставлення до самої себе, до суспільства, до природи, ступенем і рівнем саморегуляції її власних потреб. Культура – це особливого роду ставлення до себе, яке властиве тільки людині. Тому необхідно прагнути, щоб молодь набула таких знань і навичок щодо здоров'я, які б стали буттям, увійшли в їхню культуру, в побут, у звички.

Культура здоров'я формується шляхом цілеспрямованої напруженої праці над собою і набуттям знань. Це знання здорового способу життя, тобто порядку життєдіяльності, який би зберігав і навіть збільшував здоров'я, а не руйнував його. Весь зміст культури здоров'я молоді людини повинен збагатити її духовне життя, розвинути фізичні задатки, виховати в ній моральні ціннісні потреби, запити й захоплення, розкрити все добре, відшліфувати ці якості. Формування культури здоров'я не можливе без проникнення у внутрішній світ індивіда, ґрунтовного вивчення його особливостей, здібностей і нахилів, формування позитивної мотивації до здорового способу життя, відібрання ефективних засобів педагогічного впливу формування культури здоров'я. Оволодіння певною сумою знань і практичних навичок не можливо уявити поза зв'язком із вольовими зусиллями, свідомою і цілеспрямованою діяльністю самої людини.

Академік М.М.Амосов стверджував, щоб бути здоровим, необхідні власні зусилля, постійні та значні, замінити їх нічим не можна. Тільки за цієї умови людина зможе зрозуміти сенс буття, відчутти повноту своїх сил, пізнати залежність здорового духу від здорового тіла, вміти спрямувати свої духовні

сили на зміцнення сил фізичних. Формування культури здоров'я ґрунтується на зрозумілій і легко доступній підліткам й учням старшого шкільного віку філософії цілісності. Це означає, що здоров'я має розумітися як цілісність, складові частини якої взаємозалежні. Все, що трапиться з якоюсь із них, негайно позначиться на всіх інших. Кожна частина має сприйматися в загальному контексті поняття «здоров'я». Для ілюстрації поняття цілісності пропонується використати малюнок квітки. Кожний пелюсток квітки символізує один із аспектів здоров'я: фізичний, емоційний, розумовий, соціальний, особистий і духовний. Отже, для збереження і зміцнення здоров'я індивіда необхідно як розширення уявлень про здоров'я і хвороби, так і вміле використання всього спектра факторів, що впливають на різні складові здоров'я (фізичну, психічну, соціальну і духовну), оволодіння оздоровчими, загальнозміцнювальними методами і технологіями, формування установки на здоровий спосіб життя.

Зростання соціальної значущості проблеми здоров'я у дітей, підлітків і молоді переконує в необхідності наукового обґрунтування педагогічних умов, які сприяють всебічному розвитку особистості, визначенню змісту, форм і методів формування культури здоров'я дітей, підлітків та молоді в системі освіти, розробці методів діагностики вихованості, духовного розвитку й культури здоров'я. Адже від її розв'язання залежить доля багатьох питань перебудови навчально-виховного процесу.

Творчо організований навчально-виховний процес дозволяє ефективно розв'язувати проблеми морального й духовного вдосконалення, формувати культуру здоров'я. Одним із провідних принципів організації всебічного виховання повинен стати принцип «У здоровому тілі – здоровий дух». Цей принцип дає можливість сформуванню в учнів образ фізичного «Я», який містить усвідомлення тіла, зовнішності, фізичних якостей, особливостей статі. З морально-духовного погляду далеко не байдуже, яким за змістом буде цей образ, оскільки він виступає специфічним посередником, що спрямовує вчитель для особистісного розвитку вихованця. Особливо дається взнаки образ фізичного «Я» в підлітковому та юнацькому віці.

Під час навчання необхідно прагнути того, щоб підростаюче покоління оволоділо в певному обсязі закладеними в державному стандарті знаннями, вміннями й навичками, спрямованими на залучення школярів та студентів до процесу соціалізації, набуття форм і засобів народної культури та світових досягнень і на основі цього сформуванню в них загальнолюдські цінності, забезпечити виховання творчої особистості, здатної самостійно приймати рішення і реалізовувати їх у процесі життєдіяльності.

Важливим завданням навчально-виховної роботи з культури здоров'я є забезпечення активності підлітків у самовихованні, яке передбачає стале прагнення молодих людей до оволодіння необхідними знаннями до вироблення позитивних рис і якостей. Тобто йдеться про перетворення особистості з об'єкта в суб'єкт самовдосконалення. Педагогічне керівництво усвідомленим самовихованням полягає в тому, щоб ознайомити учнів із завданнями самовдосконалення, переконати в доцільності та необхідності озброєння їх

прийомами та засобами для досягнення на цьому важкому шляху вагомих результатів.

Важливу роль у розвитку свідомості, активності молоді у самопізнанні й самовдосконаленні відіграє організація самоконтролю як системи спостереження за своїм здоров'ям, фізичним розвитком, функціональним станом, перенесенням розумових і фізичних навантажень. До завдань самоконтролю входить: оволодіння найпростішими прийомами самоспостережень (підрахунок пульсу, частота дихання, функціональні проби, тести), формування навичок правильного дихання, довільного розслаблення м'язів, самомасажу, визначення рівня психоемоційного стану, фізичного розвитку й працездатності, активного відпочинку тощо. А також набуття навичок вміння записати – результати спостережень, аналізувати й оцінювати дані самоконтролю; закріплення на практиці набутих знань. У процесі самоконтролю враховують суб'єктивні та об'єктивні дані. Об'єктивними вважають: антропометричні показники – зріст, масу тіла, окружності; частоту серцевих скорочень; показники сили; дані функціональних проб серцево-судинної, дихальної, нервової систем, нервово-м'язового апарату, результати тестування. До суб'єктивних даних відносять: самопочуття, апетит, настрої, почуття втоми, бажання виконувати вправи, ставлення до оздоровчих занять, порушення сну, відчуття працездатності тощо.

Оптимальною формою організації самоконтролю за своїм здоров'ям є ведення щоденника самоконтролю. Форма і зміст записів залежать від віку тих, хто тренується, їхнього функціонального стану, форми занять, виду вправ, які в заняттях застосовуються. Записи в щоденнику повинні бути конкретними, точними. Така форма організації самоконтролю дозволить підлітку наочно самостійно слідкувати за станом свого організму.

Діагностика духовного розвитку й культури здоров'я покликана визначати ефективність виховної роботи у школі та сім'ї, керувати цими процесами. Використання та володіння найпростішими методами й методиками діагностики у власній практиці, навички аналізу та узагальнення одержаних даних збагатять людину, розширять діапазон її вмінь, а отже, забезпечать ефективність виховання і самовиховання, сприятимуть процесу гуманізації і всебічному розвитку особистості.

Як показують спостереження і дослідження, такий підхід дає можливість сформувати у дітей, підлітків і молоді стійку культуру здоров'я. Знання про культуру здоров'я дозволять учням сформувати свідоме, дбайливе ставлення до здоров'я як найвищої цінності, створити умови для реалізації духовного, творчого й фізичного потенціалу, для ефективної профілактики інфекційних, соматичних та психічних захворювань, травматизму та нещасних випадків, здобути вміння першої медичної само- і взаємодопомоги, навчитися застосовувати засоби нетрадиційної медицини, самооздоровлення та запобігання несприятливим чинникам довкілля.

Формування культури здоров'я - це надійний і доступний шлях до самореалізації, розвитку свого потенціалу, шлях керування своїм здоров'ям і підтримання його на творчо активному рівні. Глибокі знання й звички щодо

культури здоров'я навчають підрастаюче покоління цінувати життя як власне, так і людей, що їх оточують.

Отже, для збереження і зміцнення здоров'я індивіда необхідно як розширення уявлень про здоров'я і хвороби, так і вміле використання всього спектра факторів, що впливають на різні складові здоров'я (фізичну, психічну, соціальну і духовну), оволодіння оздоровчими, загальнозміцнювальними методами і технологіями, формування установки на здоровий спосіб життя.

Жидяєв О.М., викладач навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Миколаївської області;

Яценко М.Д., завідувач методичного кабінету безпеки життєдіяльності населення Миколаївської області

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У СЛУХАЧІВ

На сучасному етапі науково-технічного прогресу діяльність людини, спрямована на підвищення комфорту її існування, в той же час стає потенційним джерелом багатьох шкідливих і небезпечних факторів нового антропогенного навколишнього середовища. У зв'язку з цим індивідуальна та суспільна безпека перестає бути турботою виключно фахівців - професіоналів і стає нагальною проблемою кожної людини.

Завдання для соціуму щодо раціонального і зваженого формування техносфери, що забезпечує прийнятні для людини і природних екосистем умови співіснування, є надзвичайно складним. Воно передбачає здійснення цілого комплексу різноманітних і взаємопов'язаних заходів:

- розумне обмеження людських потреб;
- створення нових технічних об'єктів і технологій, зорієнтованих на маловідходність і збереження ресурсів;
- зведення до мінімуму впливу техніки і технології на людину і природне середовище;
- створення комплексної системи забезпечення безпеки життя та діяльності у техносфері.

Необхідність реалізації перелічених завдань потребує від системи вищої професійної освіти підготовки фахівців, що здатні вирішувати їх кваліфіковано.

В контексті професійної діяльності слухачів проблеми забезпечення безпеки людей на сучасному підприємстві можуть бути розділені на проблеми, які є характерними для будь-якого об'єкта господарської діяльності, у тому числі соціального, і проблеми, що пов'язані зі специфікою технологічних процесів, організацією виробництва та дислокацією підприємств, що робить за необхідне вивчення питань безпеки життєдіяльності слухачами як технічних, так і гуманітарних спеціальностей. Для сучасного рівня розвитку промислових та соціальних технологій недостатньо просто високого рівня дотримання правил техніки безпеки, оскільки існує потреба не тільки у знаннях, уміннях і навичках безпечної життєдіяльності, але і безпечної реалізації будь-якого виду

діяльності, розуміння мети і наслідків своїх дій для суспільства і навколишнього середовища. Це означає, що найбільш важливим завданням організації освітнього процесу в сфері безпеки є формування у майбутніх фахівців мислення, що має базуватися на глибокому усвідомленні головного принципу – безумовності пріоритетів безпеки при вирішенні будь-яких професійних та особистих завдань. Таким чином, існує необхідність у формуванні особливого виду культури, який ураховує специфіку діяльності людини в умовах досягнення межі зростання безпечного перетворення середовища, – культури безпеки.

В Кодексі цивільного захисту України, мабуть, вперше на законодавчому рівні, визначено поняття культури безпеки життєдіяльності і визнано як важливе завдання формування культури безпеки життєдіяльності населення. Згідно зі ст. 41 Кодексу, культура безпеки життєдіяльності населення – це сукупність цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки. За Кодексом ризик – орієнтований підхід узаконюється як методологія вирішення завдань цивільного захисту практично всіма суб'єктами забезпечення цивільного захисту.

Так, ДСНС здійснює прогнозування, спільно із центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, імовірності виникнення надзвичайних ситуацій, визначає показники ризику та здійснює районування території України щодо ризику виникнення надзвичайних ситуацій. Серед завдань та обов'язків суб'єктів господарювання – здійснення за власні кошти заходів цивільного захисту, що зменшують рівень ризику виникнення надзвичайних ситуацій. Наприклад, пожежна безпека визначена як відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю.

У цьому зв'язку необхідною складовою професійного становлення і розвитку особистості фахівця стає культура безпеки життєдіяльності, яка відображає процес взаємовпливу трьох феноменів - професії, діяльності, культури і являє собою результат взаємодії професійної культури та культури особистості.

Враховуючи вищенаведене, необхідно постійне удосконалення навчального процесу, приведення його до виду, який відповідає сучасним методам управління безпекою на основі принципів запобігання ризикам, практичному розв'язанню задач розрахунків ризиків об'єктів підвищеної небезпеки (ОПН) на основі сучасних методик.

Особливістю навчально-методичного центру як освітньої установи є те, що слухачі – це керівний склад підприємств, установ та організацій і фахівці, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, категорії яких визначені постановою Кабінету Міністрів України від 23.10.2013р. №819. Тому оцінка ефективності реалізації формування культури безпеки поділена на декілька етапів у відповідності з

пріоритетними підходами, що використовуються при складанні навчальних програм і впроваджуються в організації навчального процесу. Це:

- когнітивний підхід;
- технологічний (діяльнісний) підхід;
- креативний підхід.

До складу когнітивного компонента включені три групи знань.

Перша група являє собою систему знань про джерела небезпек, їх кількісні й якісні характеристики, що викликають зміну функціонального стану окремих систем, механізми негативного впливу небезпек на особистість і, в цілому, на суб'єкт господарювання або територію.

Друга група складає знання про вже розроблені й реалізовані в різних технологічних процесах принципи і способи захисту здоров'я та життя людини від виявлених небезпек: уявлення про захисні заходи організаційного характеру; знання основ та організації інженерно-технічного захисту; наявність відомостей про профілактичні заходи.

Третя група характеризує наявність знань про заходи захисту від залишкового ризику: знання правил визначення розрахунку потенційно можливого ризику при виникненні небезпечної події та НС, способів локалізації та ліквідації їх наслідків, надання першої долікарської допомоги, підвищення стійкості функціонування об'єктів економіки в надзвичайних ситуаціях.

Технологічний компонент являє собою механізм (алгоритм) реалізації умінь і навичок, за допомогою яких слухачі використовують свої знання щодо забезпечення безпеки життєдіяльності при вирішенні проблемних ситуацій професійної діяльності. Завдання, які вирішуються, можна умовно об'єднати у групи: аналітичні, формуючі, коригуючі та ціннісно-орієнтовані.

Креативний компонент являє собою готовність до творчого здійснення процесу забезпечення безпеки життєдіяльності, який являє собою багаторівневу задачу і вимагає певних особистісних якостей: широкої ерудиції, гнучкого творчого розуму, здатності об'єктивно і критично оцінювати ситуацію, що склалася, вміння своєчасно концентрувати зусилля і знаходити оптимальний вихід з обставин, що склалися.

Розвиток творчого мислення є важливим завданням у процесі формування культури безпеки життєдіяльності індивіда, оскільки, отримуючи чисто репродуктивні знання, людина не може ідентифікувати їх зі сферою застосування, такі знання лише частково будуть відобразитися в діяльності та поведінці особистості. Вирішуючи це завдання, важливо враховувати двоїсту природу стереотипів, тобто для забезпечення безпеки життєдіяльності необхідна єдність алгоритмічної та творчої складових. Вирішення повсякденних завдань мінімізації ризику спирається на суворий, неодноразово випробуваний, надійний алгоритм дій (наприклад відпрацьований на підприємстві План реагування на НС). Залежно від умов невизначеності (дефіцит часу, інформації і т.д.), коли пошук нормативних правил і алгоритмічних приписів реалізувати неможливо, здійснюється евристичний пошук нового (творчого) рішення.

Оцінка ефективності реалізації формування культури безпеки слухачів навчально-методичного центру здійснюється відповідно за кількома напрямками протягом тривалого часу як формальним, так і неформальним методами. За когнітивним компонентом та з деякими обмеженнями за технологічним компонентом це здійснюється під час підсумкового тестування за допомогою комп'ютерної програми «Конструктор тестів. Тренажер». У програмі є такі можливості:

- використання необмеженого числа тем, питань і відповідей;
- питання можуть містити звуки (файли mp3, wav, mid, Rmi), зображення (файли jpg, bmp, ico, emf, wmf), відеоролики (файли avi);
- форматований текст необмеженої довжини (виділення жирним, нахил, курсив, колір і т.д.);
- підтримка п'яти типів питань:
 1. вибір єдиної правильної відповіді;
 2. вибір декількох можливих правильних відповідей;
 3. установка послідовності правильних відповідей;
 4. установка відповідностей відповідей;
 5. введення відповіді вручну з клавіатури.
- друк на принтері і збереження у файл тем, питань і відповідей;
- друк на принтері і збереження у файл результатів тестування;
- можливість проведення тестування на одному комп'ютері декількома користувачами. Для кожного користувача заводиться персональна картка користувача, поля в якій є налаштованими;
- можливість задавати питання в довільному порядку;
- можливість задавати ціну кожному питанню в балах;
- можливість задавати ціну кожній відповіді в балах;
- можливість обмежити тестування за часом;
- можливість перервати тестування і продовжити його в інший час;
- можливість пропускати питання і повертатися до пропущених питань;
- можливість виставляти оцінку після закінчення тестування. Шкалу оцінок можна налаштувати від 2-бальної до 100-бальної системи.

Таким чином програма дозволяє оцінювати не тільки знання, але і порядок дій за алгоритмами.

За технологічним компонентом та з деякими обмеженнями за креативним компонентом оцінка здійснюється під час виконання контрольної вправи (наприклад при аналізі і класифікації надзвичайної ситуації).

Неформальна оцінка ефективності реалізації формування культури безпеки слухачів здійснюється під час проведення анкетування. Оскільки слухачі – це керівний склад суб'єктів господарювання та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, тобто досвідчені фахівці, їм надається можливість провести самооцінку професійної компетенції у сфері цивільного захисту і рівня задоволеності функціональним навчанням. Анкетування проводиться за методикою, що запропонована науково-методичним центром Мережі освітніх установ цивільного захисту і дозволяє

педагогічному складу аналізувати як якість засвоєння діючої програми навчання, так і потреби слухачів щодо удосконалення компетенцій у сфері ЦЗ.

У комплексі з контрольними заходами, які передбачені програмою функціонального навчання, це дозволяє провести достатньо об'єктивний аналіз компетенції слухачів у сфері культури безпеки.

Заключний етап оцінки креативного компонента можливо здійснити під час підготовки та проведення спеціальних об'єктових навчань, які проводяться згідно з постановою КМУ від 26 червня 2013 р. №443 «Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту». Спеціальні навчання (тренування) проводяться з метою відпрацювання практичних навичок керівного складу та фахівців сил цивільного захисту, необхідних для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, захисту населення і територій у разі їх виникнення, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, перевірки готовності сил цивільного захисту.

Висновки

Словосполучення "культура безпеки" ставиться до загального поняття прихильності й особистої відповідальності за безпеку всіх осіб, що займаються будь-якою діяльністю, яка впливає на безпеку об'єкта. Необхідність уважного ставлення до питань безпеки повинна бути в основі діяльності керівництва всіх організацій. Вона має забезпечити не тільки виконання правил безпеки, але і створення в колективі атмосфери усвідомлення безпеки. В такому разі встановлюється чітка межа відповідальності, розроблюються обґрунтовані управлінські рішення, забезпечується неухильне їх виконання, проводиться внутрішня експертиза діяльності, пов'язаної з безпекою. Під час підготовки й навчання персоналу насамперед підкреслюються причини встановлення прийнятої практики гарантування безпеки, а також наслідки для безпеки, до яких ведуть (можуть призвести) недоліки у способах виявлення помилок у професійній діяльності.

У процесі занять необхідно формувати атмосферу відкритості, що забезпечує вільну передачу персоналом інформації відносно безпеки об'єкта. Особливо варто заохочувати визнання помилок у роботі, якщо вони зроблені. Таким чином досягається загальна психологічна настроєність на безпеку, що припускає самокритичність і самоперевірку, виключає благодушність і передбачає розвиток почуття персональної відповідальності й загального саморегулювання в питаннях безпеки.

Культура безпеки передбачає, щоб всі роботи, що впливають на безпеку, виконувались точно, з обережністю, осмислено, на основі повних знань, здорового глузду й відповідальності.

Миколаївська область територіально, за чисельністю населення, природними та техногенними небезпеками не входить до числа найбільш завантажених областей. На території області розташовано 14 тисяч 386 об'єктів господарської діяльності, з них 2401 – з високим ступенем ризику, 533 потенційно-небезпечних об'єкта, найбільш значним з яких є Южноукраїнська

атомна електростанція. Із природних небезпек для області характерними є підтоплення, зсуви, абразія, погодні аномалії.

Щороку в області виникає в середньому 10 надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. У 2013 році на території області зареєстровано 7 надзвичайних ситуацій (2 техногенного і 5 природного характеру). Внаслідок НС загинуло 6 осіб та 49 осіб постраждало (2012 р. - 11 НС, загинуло 12 осіб, постраждало 7 осіб). Кількість надзвичайних ситуацій знизилася на 36%, кількість загиблих – на 50%, але кількість постраждалих зросла в 7 разів. Тому практичне застосування принципів культури безпеки є дуже актуальним на ОГД і АТО Миколаївської області, а якісна оцінка ефективності реалізації формування культури безпеки життєдіяльності слухачів у навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Миколаївської області – це один з важливих напрямів удосконалення якості навчального процесу.

Латишев О.В., начальник навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської області;

Нетребенко А.Ю., методист обласного методичного кабінету БЖД населення навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської області

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Сумною ознакою сучасної епохи є виникнення ситуацій, що створюють загрозу для людства. Природні катастрофи, надзвичайні ситуації, прояви тероризму та інші небезпечні явища складають постійну загрозу для мешканців усіх континентів і вимагають серйозної підготовки до подібних ситуацій. Майже всі держави світу проводять політику не лише з надання допомоги населенню, яке постраждало внаслідок природних або техногенних катастроф, але й з попередження можливих надзвичайних ситуацій. Такі заходи реалізуються з урахуванням геополітичних, стратегічних, соціально-економічних, інших факторів та спрямовані на зменшення ризиків виникнення катастроф, зменшення масштабів можливих руйнівних наслідків.

Одним з найважливіших напрямів діяльності з попередження надзвичайних ситуацій, забезпечення цивільного захисту та безпеки життєдіяльності є вивчення спеціальних курсів у навчальних закладах країни.

Навчання цивільного захисту та безпеки життєдіяльності має певну специфіку, що пов'язана з характером матеріалу та необхідністю підготовки, орієнтованої на практику. А це висуває особливі вимоги до розробки навчально-методичного забезпечення даних дисциплін.

Навчально-методичне забезпечення при цьому має складатися як з теоретичного матеріалу, так і з комплексу технічного обладнання для відпрацювання дій та навичок поведінки у випадку виникнення надзвичайних ситуацій внаслідок стихійних лих, техногенних аварій, негативних соціальних

явищ тощо. Комплексний підхід до розробки навчально-методичного забезпечення дозволяє максимально ефективно використовувати можливості мультимедійних технологій для глибокого засвоєння слухачами навчального матеріалу, для візуалізації та моделювання можливих надзвичайних ситуацій та їх наслідків.

Одним з найважливіших компонентів навчального процесу є засоби навчання, які складають основу комплексного методичного забезпечення занять. Головні загальні дидактичні функції засобів навчання як компонента навчального процесу полягають в наступному:

- підвищення ступеня наочності, доступності навчального матеріалу, який без використання засобів навчання є важкодоступним;
- розвиток зацікавленості слухачів, інтенсифікація навчальної діяльності, що дозволяє підвищити темп засвоєння матеріалу;
- джерело інформації, яке позбавляє керівника заняття завеликого обсягу чисто технічної роботи, тим самим звільнюючи час.

Підбір та застосування засобів навчання мають здійснюватися комплексно, з урахуванням основних характеристик і компонентів навчального процесу.

Вихідним документом для розробки комплексу методичного забезпечення дисципліни є навчальна програма, що визначає зміст процесу навчання. Комплексність у даному випадку полягає у тому, що вивчення кожної теми навчальної програми має бути забезпечене необхідним мінімумом засобів навчання.

Різні засоби навчання мають різне призначення та можливості і виконують різні дидактичні функції. Комплексність у методичній основі навчального процесу передбачає вибір відповідних засобів навчання з урахуванням їх переважних дидактичних функцій та навчальних ситуацій.

Комплексний підхід до методичного оснащення навчального процесу вимагає, щоб засоби навчання забезпечували навчальну діяльність викладача або майстра та навчально-пізнавальну діяльність слухачів, причому на всіх етапах навчального процесу: на етапі подання і сприйняття інформації, на етапі закріплення і вдосконалення знань та навичок, на етапах застосування і контролю.

Навчально-методичний комплекс є комплексом логічно пов'язаних структурованих дидактичних одиниць і дозволяє комплексно підійти до вирішення основних дидактичних завдань, організувати вивчення теоретичного матеріалу, виконання практичних завдань, надання консультаційної та методичної підтримки.

Використання навчально-методичного комплексу дозволяє педагогу реалізувати принципи диференційного та індивідуального підходів до навчання, підвищити рівень мотивації навчальної діяльності. За таких умов актуалізується самостійна творча активність слухачів, створюються умови для їх особистісного та професійного росту, підвищуються наочність, емоційність, рівень уваги та працездатність.

Використання у процесі навчання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій дозволяє формувати у слухачів аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні та розвиваючі компетенції.

Основна мета навчально-методичних комплексів з цивільного захисту та безпеки життєдіяльності полягає в забезпеченні виконання положень нормативно-правових актів з підготовки населення, у формуванні у фахівців уявлень, умінь та навичок для забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави від різних небезпечних факторів та джерел небезпеки, а також в розвитку єдиної системи підготовки у сфері цивільної оборони та захисту від надзвичайних ситуацій соціального, природного та техногенного характеру.

Обладнуючи навчальний процес засобами навчання, необхідно враховувати економічний фактор, маючи на увазі вибір та планування створення таких засобів навчання (при оптимальних витратах на їх придбання, розробку та виготовлення), що найефективніше сприяють успішному вирішенню навчальних завдань.

Кабінети цивільного захисту та безпеки життєдіяльності у навчальних закладах мають бути забезпечені не лише навчально-методичною літературою, підручниками, експозиційними стендами. В таких кабінетах мають бути в наявності наочні посібники, спеціальні тренажери, індивідуальні засоби захисту, персональна аптечка, муляжі та моделі, завдяки яким можна відпрацьовувати навички надання першої допомоги постраждалим. Досвідчені педагоги знають, що значущість такого обладнання важко переоцінити.

Говорячи про сучасну освіту, слід враховувати значущість інформаційно-освітнього середовища навчання, яким, наприклад, є інформаційні ресурси Інтернет. Назвати їх засобом навчання не можна. Це саме інформаційно-освітнє середовище у певній своїй частині, де слухач та педагог можуть знайти необхідну для себе і корисну для освітніх цілей інформацію, а також, користуючись послугами Інтернет, вирішувати дидактичні завдання. В такому середовищі використовуються найрізноманітніші засоби: вербальні (не лише слово педагога), візуальні, мультимедійні. І хоча сам Інтернет до засобів масової інформації не належить, його інформаційні ресурси ці засоби включають (наприклад, електронні газети, журнали, телепередачі). До інформаційно-освітнього середовища можна також віднести і самі засоби масової інформації (радіо, телебачення, друковані ЗМІ).

Отже, навчання цивільного захисту та безпеки життєдіяльності – це особлива сфера, продуктом виробництва якої є не лише прищеплення нових знань, цілей, цінностей і особистісних сенсів, але й розкриття рівня професіоналізму педагога, його інтелектуального потенціалу, його здатності вільно орієнтуватися в темі; не лише обслуговування вже добре відомих педагогічних технологій, але й здійснення інноваційних процесів, створення та використання навчально-методичних комплексів у формуванні особистості безпечного типу.

Мельничук О.С., старший викладач навчального пункту навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Миколаївської області

МЕТОДОЛОГІЯ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО -ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ

Навчальний процес в сучасних умовах реформування системи професійно-технічної освіти вимагає постійного вдосконалення. Європейський досвід розвитку країн переконливо свідчить: чим вищим є освітній рівень населення, тим потужнішою є держава, тим заможнішим є її народ. Виведення освіти в Україні на рівень розвинутих країн світу можливе лише за умов відходу від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань до вміння оперувати знаннями – отже, впровадження методів активізації навчального процесу.

Освіта в Україні набуває свого розвитку. Зростає як сама потреба в освіті, так і вимоги до неї. Вона повинна бути усесторонньою, включати також моральні, етичні, психологічні аспекти.

До людини сьогодні висувуються вимоги не лише діяти, але й мислити по-новому. Тому дедалі частіше, у процесі навчання, відходять від переважного використання традиційних методів навчання. За останні кілька десятків років виникли принципово інші – так звані активні методи навчання. Тому серед основних питань, які стосуються впровадження сучасних технологій навчання, є пошуки можливостей органічного поєднання та взаємоузгодження традиційних методів реалізації навчального процесу з новими методами його інтенсифікації й активізації, що забезпечують формування необхідних якостей майбутнього фахівця.

Активні методи навчання при умілому застосуванні дозволяють вирішити такі навчально-організаційні завдання:

- 1) підпорядкування процесу навчання діям викладача;
- 2) забезпечення активної участі в навчальній роботі як підготовлених слухачів, так і непідготовлених;
- 3) встановлення безпосереднього контролю за процесом засвоєння навчального матеріалу.

Під активізацією навчально-пізнавальної діяльності розуміють підвищення рівня усвідомленого пізнання об'єктивно-реальних закономірностей у процесі навчання.

Активізація пізнавальної діяльності слухачів пов'язана з активізацією їх мислення. У мисленні виділяється три рівні: рівень розуміння, рівень логічного мислення і рівень творчого мислення.

Розуміння – це аналітико-синтетична діяльність, яка спрямована на засвоєння готової інформації, що повідомляється викладачем чи черпається з книжки. Викладач повідомляє нові факти, аналізує результати дослідів, виконує розумові операції (аналіз, синтез, абстракція, узагальнення) та застосовує прийоми розумової діяльності (порівняння, класифікація, означення). Студенти слідкують за ходом мислення викладача, за логічністю і

несуперечливістю доведень. Це вимагає від слухачів певних розумових зусиль, певної аналітико-синтетичної діяльності.

Під логічним мисленням розуміють процес самостійного розв'язання пізнавальних задач. Логічне мислення, як і розуміння, теж є аналітико-синтетичною діяльністю, але між ними є суттєва відмінність за джерелом, дидактичною функцією і суб'єктивним переживанням. У процесі логічного мислення студент сам доходить нових висновків, тоді як суть розуміння полягає в пізнаванні, усвідомленні і фіксації того, що сприймається і засвоюється. Логічне мислення розвивається під час евристичних бесід і лабораторних робіт, виконання логіко-пошукових завдань, застосування деяких прийомів роботи з підручником, розв'язання задач тощо.

Рівень творчого мислення формується при виконанні творчих завдань. Творчими завданнями у навчальному процесі вважають такі завдання, принцип виконання яких студентам не вказується і в явному вигляді їм невідомий. За сучасними поглядами творче мислення здійснюється у три етапи. Перший етап характеризується виникненням проблемної ситуації, її попереднім аналізом і формулюванням проблеми. Другий етап – це етап пошуку розв'язку проблеми. На третьому етапі знайдений принцип розв'язку реалізується і здійснюється його перевірка.

Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності – це сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на слухачів, що (порівняно із традиційними методами навчання) першою чергою спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих навичок та вмінь нестандартного розв'язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування.

Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів ефективно поєднуються з іншими загальними дидактичними методами (пояснювально-ілюстративним, репродуктивним, проблемного викладу, частково-пошуковим, дослідницьким), доповнюють та урізноманітнюють їх, а також органічно вписуються в педагогічний процес і відповідають умовам педагогічного середовища.

Навчання складається з чотирьох складових:

- 1) навчальної інформації, тобто змісту навчання;
- 2) викладання, тобто діяльності викладачів;
- 3) навчання, тобто діяльності слухачів;
- 4) матеріальних засобів передачі навчальної інформації та контролю результатів навчання.

Перша складова відповідає на питання «чому навчати?» (знанням про навколишній світ, умінь і навиків, досвіду творчої діяльності), три останні – «як навчати?». Обсяг знань постійно збільшується, тому, щоб в сучасних умовах надавати необхідну навчальну інформацію, можливі два шляхи: збільшити тривалість навчання або його інтенсифікувати. Цілком очевидно, що перший шлях у сучасних умовах неможливий. Виходячи з цього залишається

тільки другий шлях – активізація процесу навчання, що реалізує принцип: за менші терміни навчання – більше знань, умінь, навичок навчальної діяльності.

Використання методів активізації у процесі навчання дає змогу реалізувати такі принципи сучасних концепцій викладання:

- проблемності: вихідним пунктом процесу навчання повинна бути постановка проблеми з реального життя, яка пов'язана з інтересами й потребами тих, хто навчається;

- погодженості та системності цілей навчання: вчення, що має за мету зміну поведінки, охоплює всі аспекти ділової компетентності (зміна поведінки студента можлива тільки за його ініціативи);

- орієнтованості на наявний досвід: ефективне навчання можливе лише за опори на наявний досвід, що вимагає гнучкості концепції навчання та дає змогу врахувати досвід студентів;

- націленості на самонавчання: за результати навчання у першу чергу відповідальність несуть студенти, а викладач лише допомагає;

- професійної орієнтованості: орієнтація на практичне використання отриманих умінь є ключовим елементом концепції навчання;

- зворотного зв'язку: студенти постійно отримують оцінку успішності своїх дій.

Розвиток мислення відбувається на основі загальних розумових дій та операцій. До них належать:

- структурування (діяльність, спрямована на встановлення зв'язків між поняттями, реченнями, ключовими словами і т.ін., у процесі якої формується структура знань);

- систематизація (діяльність для встановлення віддалених зв'язків між поняттями, реченнями, у процесі якої вони організуються в певну систему);

- конкретизація (застосування знань на практиці);

- варіювання (зміна несуттєвих ознак понять, їх властивостей, фактів тощо при постійних суттєвих);

- доведення (логічне розмірковування);

- формування висновків (поступове спрощення теоретичного або практичного виразу з метою одержання наперед відомого його виду);

- пояснення (зосередження думки на найважливіших моментах);

- класифікація (розподіл понять на взаємопов'язані класи за суттєвими ознаками);

- аналіз (вичленення ознак, властивостей, відношень понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей);

- синтез (поєднання, складання частин – дія, зворотна аналізу);

- порівняння (виділення окремих ознак понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей);

- абстракціонування (визначення суттєвих ознак понять через відкидання несуттєвих);

- узагальнення (визначення ознак, суттєвих для кількох понять).

Активні методи навчання, перш за все спрямовані на перебудову і вдосконалення навчально-виховного процесу та підготовку фахівців до професійної діяльності. Вони створюють необхідні умови: для формування і закріплення професійних знань, умінь та навичок; для розвитку вмінь самостійного мислення, орієнтування у новій ситуації; знаходження підходів до вирішення проблеми; встановлення ділових контактів із аудиторією, що визначає професійні якості майбутнього фахівця. Їх використання впливає на підготовку слухачів до майбутньої професійної діяльності.

Застосування викладачами активних методів у навчальному процесі вищого навчального закладу сприятиме подоланню стереотипів, виробленню нових підходів до професійної ситуації, розвитку творчого мислення слухачів.

Запровадження активних методів у навчальний процес надасть можливості: підвищити емоційний відгук слухачів на процес пізнання, посилити мотивацію навчальної діяльності, інтерес до оволодіння новими знаннями, вміннями та практичного їх використання; сприятимуть розвитку творчих здібностей слухачів, активують мислення тощо.

Островерх О.О., к.пед.н., доцент, начальник кафедри наглядово-профілактичної діяльності Національного університету цивільного захисту України

ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Для вирішення головних завдань будь-якому суспільству у XXI столітті необхідно оновлювати освітній процес, який пов'язаний із забезпеченням інтелектуальної незалежності, виробництвом і просуванням нових знань, підготовкою і формуванням відповідальних і освічених громадян, висококваліфікованих спеціалістів, без яких не можливий ні економічний, ні соціальний, ні культурний, ні політичний прогрес, тому розвиток освіти у більшості країн світу віднесено до найважливіших національних пріоритетів. В Україні також відбувається становлення нової системи вищої освіти, орієнтованої на входження до європейського світового освітнього простору. Цей процес супроводжується істотними змінами у педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Нова соціально-економічна ситуація в нашій країні привела до того, що перед вищою школою було поставлено нові цілі і завдання. Основним напрямом діяльності вищої школи на сьогодні має стати задоволення потреб особистості у знаннях, які б дозволяли адаптуватися в сучасному швидкоплинному світі. А це насамперед вимагає належного кадрового супроводу, впровадження науково-обґрунтованої підготовки викладацьких кадрів для вищої школи, підготовки нової генерації науково-педагогічних кадрів – національної еліти, здатної трансформувати в собі нову освітньо-світоглядну парадигму національно-державного характеру.

Зараз, в умовах глобалізації та трансформації суспільства, актуальною стає проблема формування сучасного викладача вищого навчального закладу

(ВНЗ), який відповідав би запитам і вимогам цього суспільства. Гуманістична парадигма вищої освіти передбачає не тільки концентрування навчального процесу на навчальній дисципліні, а також на особистості курсанта, студента, слухача, його професійному становленні та особистісному зростанні. Задля цього сам викладач має бути високого рівня самоактуалізованості, особистісної й громадянської зрілості.

У структурі особи викладача ВНЗ цивільного захисту важливим компонентом виступають професійні якості – індивідуальні особливості суб'єкта діяльності, котрі впливають на її ефективність.

Професійно-значущі якості особистості викладача як характеристики інтелектуальної й емоційно-вольової сторін життя істотно впливають на результати професійно-педагогічної діяльності і визначають індивідуальний стиль викладача.

Розглянувши погляди різних науковців (Алексюка О.М., Балла Г.О., Бодальова О.О., Врачинського В.М., Жукова В.І., Зязюна І.А., Клімова Є.О., Кузьміної В.Н., Лаптева Л.Г., Маркової А.К., Мижерякова Р.А., Скринніка Н.Є., Сластьоніна В.О., Фіцули М.М. та інших) на професійні якості викладачів вищої школи, узагальнимо їх і зробимо нарис оптимального портрета викладача ВНЗ ЦЗ, «написаний» професійно-важливими якостями, зведеними нами за певними ознаками до чотирьох основних груп.

Отже, оптимальний портрет викладача ВНЗ ЦЗ можна охарактеризувати такими професійно-важливими якостями:

1. Група професійно-етичних якостей: психолого-педагогічне покликання і спрямованість; професійна духовність; професійна компетентність; якості вихователя, керівника, організатора; ідейно-політична активність; професійні інтереси і схильності; соціальна активність; інтелігентність; гуманність і оптимізм.

2. Група інтелектуально-стимулюючих якостей: педагогічні переконання викладача; уміння враховувати психологічні риси характеру того, хто навчається; чітка дикція, загальна письменність; елегантний зовнішній вигляд, виразна міміка, жести; миттєва реакція на ситуацію, винахідливість; уміння чітко формулювати кінцеву мету; педагогічна авторитетність; здатність організувати колектив курсантів (студентів, слухачів); здатність пов'язати навчальний предмет із життям; спостережливість; педагогічна вимогливість; володіння педагогічними технологіями.

3. Група організаційно-комунікативних якостей: особистісна організованість і педагогічна товариськість; переважання демократичного стилю спілкування; конструктивні конфлікти; прагнення до співпраці; нормальна самооцінка; емпатія (усвідомлене співпереживання поточному емоційному стану іншої людини, без втрати відчуття зовнішнього походження цього переживання); сукупність навиків і умінь здійснення педагогічної дії на особистість і колектив

4. Група особистісно-педагогічних якостей: сильний, урівноважений тип нервової системи; тенденція до лідерства; упевненість у собі; вимогливість; добросердність, чуйність; додання особистісного забарвлення викладанню;

емоційна врівноваженість; мистецтво неформального спілкування; цілеспрямованість; бажання працювати з тими, хто навчається; здатність знаходити вихід в екстремальних ситуаціях; чарівливість; чесність; справедливість; сучасність; гуманність; ерудиція; педагогічний такт; толерантність; педагогічний оптимізм.

Покалюк В.М., к.пед.н., доцент кафедри оперативно-тактичної діяльності факультету пожежно-рятувальної діяльності Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України;

Сербин В.А., заступник начальника центру – начальник навчального пункту навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Черкаської області

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ДО УМОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ХОДІ НАВЧАННЯ У ПРОФІЛЬНОМУ ВНЗ

В контексті сучасних суспільно-політичних та соціально-економічних перетворень, що відбуваються в українському суспільстві на тлі світових інтеграційних тенденцій, помітно змінюється система підготовки фахівців з попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного й техногенного походження. Поряд з набуттям майбутніми фахівцями професійних знань, оволодінням прикладними вміннями й навичками актуальним сьогодні є звернення до потреб розвитку здатності особистості до їх практичного застосування в умовах непередбачуваності та швидкоплинності, притаманних сучасній діяльності особового складу пожежно-рятувальних підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України. Увагу педагогів і психологів все більше привертають питання формування у майбутніх фахівців здатності до активної побудови конструктивної взаємодії з оточуючим середовищем, розвитку особистого адаптаційного потенціалу. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

В ході дослідження попередньо вивчались зміст і умови професійної діяльності фахівців пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС України, визначались вимоги до даного виду діяльності, яким повинна задовольняти особистість фахівця. Зважаючи на те, що первинною посадою випускника ВНЗ ДСНС України є посада начальника караулу пожежно-рятувальної частини, ми проаналізували керівні документи ДСНС України, які регламентують його діяльність, посадові інструкції, окреслили вимоги до особистості фахівця за даними опитування незалежних експертів. Ними виступили досвідчені працівники органів управління різних рівнів та практичних підрозділів ДСНС України, ветерани Державної пожежної охорони, ветерани служби цивільного захисту. Одержані дані дозволили нам виявити важливі для даного фаху якості особистості й необхідні професійні знання, вміння та показники предметно-практичної діяльності. На підставі аналізу посадових інструкцій та інших відомчих нормативних документів ми виділили три основні відносно

самостійні сфери професійної діяльності начальника караулу пожежно-рятувальної частини ДСНС України:

- організаційно-управлінську;
- оперативно-тактичну;
- соціально-гуманітарну.

Для успішного виконання завдань у межах кожної з цих сфер начальник караулу пожежно-рятувальної частини повинен володіти достатнім обсягом знань та рівнем розвитку професійно-важливих якостей. На наш погляд, основні професійно важливі якості можуть бути представлені групами:

- нормативно-професійні;
- психофізіологічні;
- комунікативні;
- психо-емоційні;
- мотиваційні;
- лідерські;
- пізнавальні;
- моральні;
- вольові.

З метою порівняння динаміки формування визначених якостей у майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України у процесі професійної підготовки нами було проведено діагностичну роботу з курсантами двох профільних вищих навчальних закладів – Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля (далі – АПБ ім. Героїв Чорнобиля) та Гомельського інженерного інституту МНС Республіки Білорусь (далі – ГІІ). В дослідженні взяли участь курсанти 1, 2 та 4-х курсів загальною кількістю 894 особи.

Проводилось емпіричне дослідження:

- сили мотивації для досягнення цілі та успіху (тест запропонований Т. Елерсом);
- рівня захисту особистості, мотивації до уникнення невдач, страху перед невдачею (за тестом, запропонованим Т. Елерсом);
- відношення до ризику;
- організаторських та комунікативних умінь і здібностей (за методикою КОЗ – 1);
- лідерських якостей особистості;
- вольових якостей (шляхом самооцінки);
- стресостійкості (за методикою актуальності стресового стану);
- здатності працювати в напруженій обстановці (за тестом «Чи можете ви працювати в напруженій обстановці?»);
- адаптаційного потенціалу особистості (за багаторівневими особистісним опитувальником «Адаптивність»).

Статистичний аналіз результатів опитування засвідчив, що адаптаційний процес та набуття майбутніми фахівцями професійно важливих якостей у ході навчання має чітку динаміку як в Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, так і в Гомельському інженерному інституті. Високими є

показники особистісного адаптаційного потенціалу курсантів першого та випускного курсів. Кількість курсантів першого курсу, віднесених до високого рівня за методикою «Адаптивність», склала 89,8% (АПБ ім. Героїв Чорнобиля) та 95,5% (ГП) від загального числа опитаних. На випускному курсі – відповідно 90,2% та 90,0%. Натомість ми спостерігаємо закономірне зниження цих показників на другому курсі. Спад більш виражений в українських курсантів на противагу білоруським респондентам. 4% українських другокурсників потрапили в розряд осіб із низьким адаптаційним потенціалом. На першому і випускному курсах такі особи відсутні. Це, на нашу думку, засвідчує ефективність проведеного професійного відбору до вищого навчального закладу.

Окремо слід проаналізувати динаміку формування у курсантів організаторських здібностей, зважаючи на їх домінуюче значення у професійній діяльності начальника караулу пожежно-рятувальної частини. Подібно до зміни адаптаційного потенціалу, спостерігаємо на другому курсі спад кількості осіб із високим рівнем розвитку організаторських здібностей. Водночас закономірно зростає число респондентів-другокурсників з низькими показниками.

Підсумовуючи результати чотирирічної виховної роботи, на випускному курсі констатуємо незначне зростання серед білоруських курсантів числа респондентів високого рівня розвитку організаторських здібностей (+10,9%) і менш виражене у курсантів АПБ ім. Героїв Чорнобиля (+3,7%) за рахунок зменшення числа осіб із низьким рівнем розвитку цієї якості як в українських (-5,3%), так і в білоруських (-16,4%) респондентів. Показники середнього рівня на момент завершення навчання зросли незначною мірою : +1,6% в українських та +5,5% у білоруських курсантів.

Таким чином, на підставі результатів опитування маємо всі підстави констатувати більш ефективну роботу щодо розвитку організаторських здібностей у білоруських курсантів. Загалом число осіб високого й середнього рівня сформованості даної якості зросло на 16,4%. В той час як у наших респондентів число зростання склало 5,3%, рахуючи високий і середній рівні.

Особливу увагу привертають дані статистичного аналізу, отримані під час обробки результатів психодіагностики лідерських якостей респондентів, що представлені на рис. 1.

аналізом навчально-виховного процесу на предмет виявлення тих чинників, що визначають його ефективність.

Сосновська А.М., старший майстер виробничого навчання Новокаховських міських курсів

ФОРМУВАННЯ У СЛУХАЧІВ СТІЙКОЇ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Соціально орієнтований спосіб ведення виробництва і бізнесу вимагає якісно нового рівня професійної підготовки. Відповідальність за результати своєї праці та уміння самостійно здобувати необхідні знання і творчо застосовувати їх на практиці сьогодні є ключовими умовами професійного і кар'єрного росту молодшої людини. Це є похідною сформованої професійної мотивації спеціаліста як суб'єкта діяльності.

Як показують соціально-психологічні дослідження, мотивація навчальної діяльності неоднорідна, вона залежить від безлічі факторів: індивідуальних особливостей слухачів, характеру найближчої референтної групи, рівня розвитку колективу і т.д. З іншого боку, мотивація поведінки людини, виступаючи як психічне явище, завжди є відображенням поглядів, ціннісних орієнтацій, установок того соціального шару (групи, спільності), представником якого є особистість.

Розглядаючи мотивацію навчальної діяльності, необхідно підкреслити, що поняття «мотив» тісно пов'язане з поняттями «мета» і «потреба». В особистості людини вони взаємодіють і отримали назву «мотиваційна сфера». У літературі цей термін включає в себе всі види спонукань: потреби, інтереси, цілі, стимули, мотиви, схильності, установки.

Найважливішою передумовою створення інтересу до навчання є виховання широких соціальних мотивів діяльності, розуміння її сенсу, усвідомлення важливості досліджуваних процесів для власної діяльності.

Необхідною умовою для створення у слухачів інтересу до змісту навчання і до самої навчальної діяльності – можливість проявити в навчанні розумову самостійність та ініціативність. Чим активніше методи навчання, тим легше зацікавити ними слухачів. Основний засіб виховання стійкого інтересу до навчання – використання таких питань і завдань, вирішення яких вимагає від слухачів активної пошукової діяльності.

Велику роль у формуванні інтересу до навчання відіграє створення проблемної ситуації, зіткнення з труднощами, яку вони не можуть вирішити за допомогою наявного у них запасу знань; стикаючись із труднощами, вони переконуються в необхідності отримання нових знань або застосування старих в новій ситуації. Цікава тільки та робота, яка вимагає постійної напруги. Легкий матеріал, що не вимагає розумової напруги, не викликає інтересу. Подолання труднощів у навчальній діяльності – найважливіша умова виникнення інтересу до неї. Труднощі навчального матеріалу і навчальної

задачі призводить до підвищення інтересу тільки тоді, коли ця трудність посилює, переборна; в іншому випадку інтерес швидко падає.

Навчальний матеріал і прийоми навчальної роботи повинні бути достатньо (але не надмірно) різноманітні.

Новизна матеріалу – найважливіша передумова виникнення інтересу до нього. Однак пізнання нового повинно спиратися на вже наявні у дорослих знання. Використання раніше засвоєних знань – одна з основних умов появи інтересу. Істотний чинник виникнення інтересу до навчального матеріалу – його емоційне забарвлення, живе слово викладача.

У процесі навчання дорослих враховують такі специфічні риси цієї категорії осіб:

1) наявність життєвого та виробничого досвіду, що може мати як позитивне, так і негативне значення (окремі професійні стереотипи іноді заважають оволодінню новими професійними навичками);

2) особисту оцінку будь-яких знань та їх значення відповідно до власного розуміння, досвіду, мотивів;

3) відповідальність за результати навчання, завдяки чому підвищується мотивація до цього процесу;

4) чітке усвідомлення мети навчання, що посилює важливість забезпечення відповідності змісту навчання тій меті, яку ставить перед собою слухач; активне ставлення до навчання, що вимагає від педагогічних працівників застосування відповідних форм і методів навчання;

5) втрачені навички пізнавальної діяльності, у зв'язку з чим постає необхідність самостійного пошуку нових знань, що дуже важливо з огляду на стислі терміни навчання та той факт, що навчання за «шкільною» системою більшість дорослих не сприймає психологічно.

Таким чином, навчання дорослих буде ефективним за умови, що воно:

1) зорієнтоване на вирішення конкретних виробничих проблем;

2) базується на життєвому досвіді слухачів, з максимальним його використанням;

3) спрямоване не на формальну передачу знань, а на розвиток активності учасників у їх здобуванні;

4) здійснюється в неформальній, неавторитарній атмосфері взаємодії, взаєморозуміння та толерантності, тобто до кожного зі слухачів педагогічний працівник ставиться як до колеги.

Специфіка навчання дорослих висуває свої вимоги до викладача та до стилю викладання ним навчального матеріалу.

Отже, викладач:

1) із лектора перетворюється на консультанта, інструктора, тому повинен мати не лише ґрунтовні професійні знання, а й відповідні особисті якості;

2) орієнтується на діалоговий стиль спілкування зі слухачами;

3) враховує попередній досвід слухачів і допомагає його використовувати, тобто спочатку визначає стартовий рівень, наявні як

професійні, так і ті непрофесійні знання та вміння, які можна інтегрувати у професійні;

4) має бути готовим до того, що хтось зі слухачів у певному питанні виявиться компетентнішим за нього, а також враховувати побажання слухачів щодо методів навчання;

5) оскільки працює з групою людей, різних за віком, рівнем освіти, досвідом тощо, повинен володіти різними педагогічними методами та прийомами, щоб забезпечити індивідуальний підхід до кожного слухача, надати йому необхідну допомогу;

б) працює в одній команді з іншими педагогічними працівниками, орієнтуючись на кінцеву мету навчання.

У професійній діяльності особливе місце займає мотивація, система пізнавальних потреб, ставлення до одержуваної інформації. Зрозуміло, що традиційні форми навчання (зокрема лекція, яка все ще залишається найпоширенішим методом навчання) не відповідають зазначеним вимогам. Заслужують на увагу сучасні педагогічні технології навчання дорослих, що враховують особливості цієї категорії осіб і спрямовані на їх активну участь у навчальному процесі

Високим рівнем активності слухачів характеризуються проблемні, творчі, дослідницькі, ігрові технології. Від традиційних вони відрізняються не лише методикою викладання, а й високою ефективністю навчального процесу, оскільки дають змогу розвивати у слухачів спеціальні навички (здатність до соціальної інтеграції та компромісів, вміння приймати самостійні рішення, вирішувати конфлікти тощо), підвищувати мотивацію та самосвідомість слухачів, закріплювати теоретичні знання на практиці.

Тищенко М.А., начальник навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Кіровоградської області;

Стець М.М., старший викладач-методист обласних курсів удосконалення кадрів навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Кіровоградської області

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ НАВЧАННЯ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ТА ФАХІВЦІВ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНА З ОРГАНІЗАЦІЄЮ І ЗДІЙСНЕННЯМ ЗАХОДІВ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Сучасні соціально-економічні та політичні зміни у державі стимулюють до активного пошуку нових шляхів підвищення ефективності роботи промисловості, сільського господарства країни. Поряд з цим головною умовою сталого розвитку суспільства є, насамперед, безпека людини, її навколишнього середовища, її захищеність від впливу небезпечних чинників. У таких умовах варто звернути увагу на підготовку професійного, компетентісно зорієнтованого фахівця у сфері цивільного захисту.

З набуттям чинності Кодексу цивільного захисту України було підтверджено чіткі напрямки роботи керівного складу та фахівців об'єктів

господарювання, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту.

Для навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, ДСНС України разом з місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування утворено навчально-методичні центри у сфері цивільного захисту.

Саме на ці бюджетні установи системи освіти у сфері цивільного захисту покладено обов'язки стосовно проведення функціонального навчання (підвищення кваліфікації цільового призначення) керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, забезпечення надання інших освітніх послуг та методичного супроводу суб'єктів господарювання, що проводять навчання населення діям у надзвичайних і аварійних ситуаціях та в умовах терористичного акту.

На базі навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Кіровоградської області здійснюється відповідне навчання осіб, які за класифікацією професій належать до керівників, фахівців, з метою набуття та систематичного оновлення спеціальних знань, умінь і навичок з питань цивільного захисту.

Відповідно до планів реагування на надзвичайні ситуації, планів локалізації й ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки та планів цивільного захисту на особливий період суб'єктами господарювання області проводяться спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту. Викладацький склад Центру бере активну участь у практичній підготовці фахівців, наданні консультативної допомоги з питань підготовки та проведення зазначених заходів.

Зрозуміло, що з введенням у дію нових нормативно-правових актів потрібно вносити зміни, вдосконалювати відповідні функціональні програми підготовки з урахуванням регіональних особливостей. Тому для кожної категорії слухачів викладачі намагаються підбирати навчальні матеріали відповідної тематики для проведення теоретичних та практичних занять. За таких умов необхідно дбати про підвищення рівня знань слухачів щодо вимог нових нормативно-правових актів з питань цивільного захисту.

Необхідно пам'ятати про те, що, організовуючи функціональне навчання, слід дотримуватися певних показників компетентності слухачів до виконання конкретних обов'язків у сфері цивільного захисту. Варто спрямовувати активну діяльність слухачів на розвиток саме специфічних умінь у межах функціональних обов'язків.

Для окремих категорій слухачів важливим аспектом діяльності виступають навички до планування заходів ЦЗ та виконання конкретних дій. Зокрема для керівного складу важливо розвивати здібності щодо адекватного прийняття рішень, виконання перших необхідних дій при виникненні надзвичайних ситуацій. Завдяки плідній роботі викладачів зі слухачами навчальних груп вдається підвищити рівень їх відповідальності та автономності при виконанні покладених завдань з питань цивільного захисту.

Важливим напрямом роботи викладацького складу навчально-методичного центру області є спрямування слухачів до конструктивної взаємодії з іншими фахівцями в межах виконання функціональних обов'язків при визначених режимах функціонування єдиної державної системи цивільного захисту.

У навчальному процесі з функціонального навчання на базі навчально-методичного центру області використовуються традиційні (навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота слухачів, практична підготовка на підприємствах, в установах та організаціях) та впроваджуються інноваційні форми, зокрема вивчаються можливості дистанційного навчання, впровадження комп'ютеризованих тестових програм.

Достатньо активно проводяться виїзні заняття, коли на замовлення органів місцевої влади, виконання угод із суб'єктом господарювання, організуються відповідні навчальні заходи. У таких випадках якісно проводяться заняття, особливо практичні, при максимальному наближенні навчання до місць роботи слухачів.

Викладачі навчально-методичного центру області обирають достатньо продуктивні способи (методи) спільної роботи зі слухачами, за допомогою яких засвоюються знання, уміння, навички, відбувається їх підготовка до дій в умовах різноманітних надзвичайних ситуацій.

Слухачі отримують достатню кількість навчального матеріалу, щоб оволодіти професійно-компетентнісними навичками та вміннями у сфері цивільного захисту у відповідності до сучасних вимог національної та європейської освіти.

У сучасних соціальних умовах необхідно активізувати консультаційну допомогу суб'єктам господарювання у встановленні та розвитку ланок функціональних та територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту, повноцінній реалізації державної політики у сфері цивільного захисту.

Враховуючи реальні умови функціонування суб'єктів господарювання, необхідно активізувати роботу для охоплення якомога більшої кількості керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту.

Федор О.Т., завідувач обласного методичного кабінету БЖД населення навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Закарпатської області

КУЛЬТУРА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА

Статистика показує, що саме виробнича сфера є джерелом величезної кількості масштабних загроз і небезпек. При цьому в основному переважна більшість позаштатних і аварійних ситуацій у промисловості (приблизно 96%)

відбувається внаслідок необережного поводження людини на виробництві і лише 4 % є результатом технічної несправності обладнання.

Виробнича сфера є тим місцем, де людина найбільш повно реалізує свої якості і здібності, професійний потенціал, вступає у певні відносини з колективом. У цьому зв'язку очевидно, що культура безпеки повинна бути, поряд з технологією виробництва та системою управління, одним з ключових чинників, що впливає на ефективність функціонування підприємств, установ і організацій.

З урахуванням існуючого досвіду формування виробничої культури безпеки життєдіяльності, однієї з вищих цінностей організації, необхідною умовою її ефективного функціонування слід встановлювати безпеку життєдіяльності. Це повинно знаходити відображення у статутних, нормативних та інших документах, а також у девізах, гаслах, символах.

Для недопущення декларативного характеру необхідно, щоб турбота керівництва про безпеку здійснювалась постійно на експлуатаційному рівні. При цьому необхідно формувати атмосферу відкритості, що забезпечує вільну передачу персоналом інформації, що відноситься до безпеки, заохочувати визнання помилок у роботі, які були скоєні, в тому числі й тих помилок, що не призвели до серйозних наслідків. Цим досягається загальна психологічна спрямованість на безпеку, яка передбачає самокритичність і самоперевірку, виключає благодушність і передбачає розвиток почуття персональної відповідальності та загального саморегулювання в питаннях безпеки.

В основі культури безпеки життєдіяльності персоналу повинна бути також професійна етика (професійна мораль), яка являє собою систему принципів, норм і правил (загальних і специфічних) моральної поведінки працівника, призначених для регулювання різних видів спеціалізованої праці.

Професійна мораль безпеки повинна в першу чергу включати такі норми (правила), які в явному вигляді відображають спрямованість на забезпечення власної безпеки в рамках професійної діяльності, безпеки трудового колективу, а також безпеки навколишнього середовища.

Мораль, на відміну від інших «регуляторів поведінки» – нормативних правових актів у галузі безпеки життєдіяльності, посадових інструкцій з техніки безпеки та інше, відрізняється тим, що виконання кожним моральних вимог контролюється і оцінюється всіма і постійно. Тому вироблення професійної моралі безпеки є вкрай ефективним засобом формування культури БЖД.

Певну значущість в ефективному засвоєнні норм виробничої культури безпеки життєдіяльності відіграє навчання в системі професійної освіти.

Підготовка учнів загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів до дій у надзвичайних ситуаціях, що передбачає здобуття знань і вмінь з питань особистої безпеки в умовах загрози та виникнення надзвичайної ситуації, користування засобами захисту від її наслідків, вивчення правил пожежної безпеки та основ цивільного захисту, здійснюється в рамках вивчення предметів “Основи здоров’я” та “Захист Вітчизни”.

Підготовка студентів вищих навчальних закладів освіти I-IV рівнів акредитації здійснюється згідно зі спеціальними програмами нормативних навчальних дисциплін "Цивільна оборона", "Безпека життєдіяльності".

Істотне значення у формуванні культури безпеки життєдіяльності на корпоративному рівні відіграє підготовка персоналу.

Навчання державних службовців, робітників і службовців установ, підприємств та організацій незалежно від їх організаційно-правових форм (працюючого населення) здійснюється з метою підготовки їх вмілим діям при загрозі та виникненні аварій, катастроф і стихійних лих, небезпек, що виникають при веденні військових дій або внаслідок цих дій, а також у повсякденній діяльності.

Навчання працюючого населення здійснюється безпосередньо на підприємстві, в установі та організації згідно з програмами підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Підготовка працівників до дій у надзвичайних ситуаціях передбачає:

– за програмою загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій – вивчення інформації, що міститься у планах реагування на надзвичайні ситуації, про дії в умовах загрози і виникнення надзвичайної ситуації, а також оволодіння навичками надання першої допомоги потерпілим, користування засобами індивідуального і колективного захисту;

– за програмою спеціальної підготовки працівників, що входять до складу спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту, – ознайомлення з обов'язками, навичками користування та матеріальною частиною техніки, приладів і табельного майна таких служб і формувань, засобами захисту, вивчення порядку приведення їх у готовність, проведення рятувальних та інших невідкладних робіт;

– за програмою додаткової підготовки з техногенної безпеки працівників об'єктів підвищеної небезпеки – поглиблення знань з питань техногенної безпеки, джерел небезпеки, що за певних обставин можуть спричинити виникнення надзвичайної ситуації на об'єкті підвищеної небезпеки, та небезпечних речовин, що виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються на його території;

– за програмою пожежно-технічного мінімуму для працівників, зайнятих на роботах з підвищеною пожежною небезпекою, – підвищення рівня загальних пожежно-технічних знань, вивчення правил пожежної безпеки з урахуванням особливостей виробництва, ознайомлення з протипожежними заходами та діями у разі виникнення пожежі, оволодіння навичками використання наявних засобів пожежогасіння.

Підготовка в навчальних групах працівників підприємств, установ, організацій та закладів освіти, які не ввійшли до складу формувань цивільної оборони та аварійно-рятувальних служб, визначається програмою загальної підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях, якою передбачається вивчення основних способів дій під час оповіщення та отримання інформації, укриття в захисних спорудах, проведення евакуації, медичного, біологічного,

радіаційного та хімічного захисту, ужиття заходів щодо забезпечення безпеки об'єктів економіки і життєдіяльності населення з урахуванням ризику виникнення техногенних катастроф та стихійного лиха.

Особливе значення у формуванні культури безпеки має діяльність з охорони праці, що проводиться на підприємстві (в організації, установі). Вона являє собою систему нормотворчих, соціально-економічних, організаційних, технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, що забезпечують безпеку, збереження здоров'я і працездатності людини у процесі праці. Увага, яка приділяється на підприємствах, в організаціях та установах питанням охорони праці, впливає і на формування корпоративних цінностей в галузі безпеки, питання безпечної поведінки на виробництві, мотивації безпечної життєдіяльності (у тому числі і за рахунок заходів матеріального і морального стимулювання). Крім того, серйозне і відповідальне ставлення до охорони праці з боку керівництва сприяє поліпшенню морально-психологічної атмосфери в колективі, розвитку впевненості у дієвості захисних заходів, підвищенню психологічної готовності до дій при виникненні аварії або техногенної катастрофи.

Не викликає сумніву той факт, що трудова дисципліна, в основі якої – добровільне свідоме виконання працівниками певних правил, в тому числі щодо дотримання заходів безпеки, також є складовою КБЖ. Під нею розуміється система відносин взаємної відповідальності працівників у процесі спільної праці, обумовлена матеріальними умовами розвитку виробництва і заснована на свідомому і добровільному виконанні працівниками встановлених нормативними правовими актами про працю правил і порядку поведінки в колективі, обов'язкових для всіх його членів.

Оцінка рівня безпеки, досягнутого на виробництві, прийняття на її основі системи заходів та інформування про це наглядових органів також сприяє підвищенню рівня корпоративної культури безпеки життєдіяльності. Такі завдання вирішуються стосовно небезпечних виробничих об'єктів, на яких утворюються, використовуються, переробляються, зберігаються, транспортуються, знищуються небезпечні речовини (займисті, горючі, вибухові, токсичні, високотоксичні і речовини, які становлять небезпеку для природного середовища) в рамках діяльності з декларування промислової безпеки. Одним з основних завдань декларування є покладання на підприємця обов'язків по здійсненню комплексу робіт з оцінки небезпек експлуатованих ним об'єктів з урахуванням прийнятих ним заходів з попередження виникнення і розвитку аварій. Тим самим підвищується відповідальність керівників організацій, що експлуатують небезпечні виробничі об'єкти, в частині забезпечення безпеки та інформованості про це наглядових органів та органів місцевого самоврядування.

Ліцензування діяльності небезпечних виробничих об'єктів є складовою частиною соціально - економічного механізму забезпечення безпеки населення і захисту навколишнього середовища від аварій на потенційно небезпечних промислових об'єктах. Отримання ліцензії передбачає попереднє проведення комплексу заходів щодо приведення у відповідність рівня безпеки об'єкта

встановленим вимогам, у тому числі й за підготовленістю персоналу в галузі безпеки життєдіяльності, розвитку відповідної культури.

Реалізація цих заходів дозволить значною мірою знизити ризик аварій і техногенних катастроф на підприємствах, в установах і організаціях, підвищити безпеку персоналу, стійкість функціонування об'єктів економіки.

Фомін Г.В., заступник начальника навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Полтавської області

КУЛЬТУРА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Як відомо, безпека – необхідна умова стійкого розвитку цивілізації. Проте ми бачимо, що в ХХІ столітті світ не став безпечнішим. Зберігаються традиційні небезпеки, виникають нові. Загострюються соціальні суперечності, зростає уразливість міських інфраструктур до дій стихії, енергетичних катастроф, актів тероризму, викликає тривогу розповсюдження інфекційних захворювань. Стає очевидним, що зниження ризику виникнення небезпечних явищ не може обмежуватись нормативно-правовими, організаційно-технічними та інженерними заходами.

Досвід показує: підвищення надійності об'єктів, створення алгоритмів безпечного управління ними, розробка нових засобів і способів захисту від надзвичайних ситуацій малоефективні без урахування людського фактору. За різними оцінками саме цей фактор ініціює до 80–90% всіх техногенних і до 30–40% природних надзвичайних ситуацій. Вкрай важливо розуміти, що врахування людського чинника у процесі забезпечення безпеки життєдіяльності не зводиться лише до формування у людей простої сукупності знань і умінь. Необхідне ефективне управління безпекою людини, суспільства і держави через соціальну сферу, узгоджену поведінку людей і чітко регламентовані соціальні норми – закони та правила. Важливо, щоб забезпечення безпеки стало пріоритетною метою і внутрішньою потребою людини, суспільства, цивілізації. Це потребує формування і розвитку нового світогляду, тобто системи ідеалів, цінностей, норм і традицій безпечної поведінки, цілісної культури безпеки життєдіяльності.

Культура безпеки життєдіяльності – це стан розвитку людини, соціальної групи, суспільства, що характеризується відношенням до питань забезпечення безпечного життя і трудової діяльності і, головне, активною практичною діяльністю щодо зниженню рівня небезпеки.

Можна виділити наступні найважливіші компоненти визначення культури безпеки життєдіяльності:

- світоглядна основа, система цінностей;
- традиції, стійкі правила поведінки членів суспільства;
- духовні, інтелектуальні та матеріальні результати діяльності людей у сфері безпеки.

З урахуванням цього, культурою безпеки життєдіяльності можна вважати

рівень розвитку людини і суспільства, що характеризується значущістю завдання забезпечення безпеки життєдіяльності в системі особистісних і соціальних цінностей, поширеністю стереотипів безпечної поведінки в повсякденному житті та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій, ступенем захищеності від загроз і небезпек у всіх сферах життєдіяльності.

У формуванні культури безпеки життєдіяльності об'єктом початкового (індивідуального) рівня варто розглядати особистість через те, що її якості служать визначальними факторами запобігання загрозам виникнення небезпечних та надзвичайних ситуацій, мінімізації їх негативних наслідків. А домінанта безпечної поведінки колективів, соціальних груп і суспільства в цілому значною мірою визначається особистісними якостями людей, які їх складають. Адже людина проводить значну частину часу і найповніше реалізує свої якості, здібності, професійний потенціал у трудовому колективі, на виробництві. А статистика показує, що саме виробнича сфера служить джерелом величезної кількості масштабних небезпек. Саме тому трудові колективи необхідно розглядати як об'єкт формування культури безпеки життєдіяльності більш високого рівня. Найвищий рівень формування культури безпеки життєдіяльності – це суспільство і держава, а системоутворюючий чинник забезпечення безпеки – соціальні, державні цінності та пріоритети.

Загальнодержавне значення, багатоаспектність і міжвідомчий характер формування культури безпеки життєдіяльності вимагають комплексного, системного підходу. Головна роль у ньому має належати розробці та реалізації політики держави з питань забезпечення безпеки життєдіяльності. Можна виділити наступні особливості державної політики в цій галузі:

- цілеспрямована реалізація загальнодержавних і регіональних програм щодо запобігання надзвичайним ситуаціям та мінімізації їх наслідків;
- оптимізація та розвиток системи навчання населення з питань безпеки та цивільного захисту;
- активне залучення громадян, громадських організацій і суспільства в діяльність щодо забезпечення безпеки;
- розвиток страхових механізмів зниження ризиків, формування позитивної громадської думки про обов'язкове навчання з питань безпеки та цивільного захисту як обов'язкового елементу культури безпеки життєдіяльності, роз'яснення основ державної політики з питань безпеки та цивільного захисту.

Вдосконалення захисту людини і суспільства від небезпек має будуватись на базі наступних основних принципів безпеки життєдіяльності:

Вищий пріоритет – життя людини. Цей принцип означає, що вся діяльність у сфері безпеки життєдіяльності має бути направлена, перш за все, на мінімізацію людських жертв та постраждалих. У сучасних умовах не можна розглядати проблеми безпеки людини, суспільства, держави, ізольовано один від одного. Тому украй важливо не тільки декларувати, але й на практиці слідувати принципу: *індивідуальної безпеки неможливо досягти без забезпечення безпеки суспільства в цілому.*

Врахування регіональних особливостей – природних, економічних,

етнокультурних – має бути обов'язковим у державній політиці забезпечення безпеки життєдіяльності.

Необхідність консолідації всіх національних сил – державних, приватних, суспільних у вирішенні завдань забезпечення безпеки, оскільки державна політика у сфері захисту населення та територій будується на поєднанні інтересів і розподілі відповідальності між рівнями влади та управління (регіональним, місцевим, об'єктовим) і державними органами.

Діяльність із формування культури безпеки ще недостатньо ефективна. Причина, перш за все, полягає в тому, що зміна світогляду людей, системи їх ідеалів і цінностей – довготривалий процес. Сконцентрувати сили на вирішенні найважливіших проблем формування культури безпеки життєдіяльності населення, духовно-етичному і патріотичному вихованні молоді, підвищенні згуртованості суспільства для захисту від природних, техногенних та інших небезпек можливо тільки скоординованими, комплексними діями органів державної влади і місцевого самоврядування, громадських організацій, наукової та педагогічної громадськості.

Шиленко Є.О., начальник обласних курсів удосконалення керівних кадрів навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Донецької області;

Курмазенко Л.В., завідувач обласного методичного кабінету БЖД населення навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Донецької області

БЕЗПЕКА ДИТИНИ – В НАШИХ РУКАХ

Найвища цінність суспільства – людина, її життя і здоров'я. Оскільки основи мислення закладаються у дитини в сім'ї, «материнська школа» повинна сформувати у дитини перші уявлення про навколишній світ і місце людини в цьому світі. Виховання в сім'ї залежить від загальної культури батьків, яким гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення.

Наступною ланкою в системі виховання дитини з основ безпеки життєдіяльності стають дошкільні заклади: дитячий садок, дитячий навчальний заклад. Враховуючи надзвичайну емоційну чутливість малят та дошкільнят, перевага надається емоційно-естетичному сприйманню навколишнього середовища і місця людини в ньому.

В цей період свого життя дитина повинна засвоїти елементарні знання з безпеки життєдіяльності.

Виховання дітей відбувається у процесі ігрової діяльності, читання художньої літератури: міфів, казок, перегляді дитячих кіно- і діафільмів, теле- і радіопередач, проведення дитячих конкурсів і фестивалів, екскурсій на природу з урахуванням вікових потреб та можливостей вихованців.

Ефективність дошкільного виховання залежить від спільних дій сім'ї і дитячих дошкільних закладів.

Починаючи з того моменту, як дитина робить перші кроки, вона зазнає впливу небезпечних факторів. Небезпеки підстерігають дитину практично на кожному кроці – удома небезпека йде від електричних, газових приладів, пустощів із сірниками, на вулиці – необережність на дорозі, використання піротехнічних, вибухонебезпечних предметів може призвести до біди.

Брак життєвого досвіду, беззахисність і невміння діяти у критичних ситуаціях робить дитину уразливою в усіх відношеннях. Тому про те, як діяти у тій або іншій проблемній ситуації, дитині повинні пояснити батьки і вихователі.

Однією з форм профілактичної роботи серед дітей у дитячих навчальних закладах є проведення «Тижня безпеки дитини». Увагу дітей в цей період треба направляти на вивчення правил безпеки і правил поведінки в різних надзвичайних ситуаціях. З дітьми відпрацьовуються практичні дії в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, проводяться конкурси, вікторини на знання правил безпечної поведінки. Діти набувають навичок надання першої медичної допомоги травмованим і потерпілим.

Кожній дитині необхідно дати знання основних методів захисту від можливих надзвичайних ситуацій, навчити правилам безпечної життєдіяльності.

Тиждень безпеки дитини є завершальним етапом щорічної навчально-виховної роботи з дітьми з питань особистої безпеки, захисту життя та норм поведінки у надзвичайних ситуаціях в дошкільних закладах освіти, під час проведення якого закріплюються отримані знання про небезпеки, що трапляються або можуть виникнути на відповідній території, про їх причини, наслідки, про безпечне перебування в навколишньому середовищі та становлення у дітей елементарних, доступних віку норм поведінки під час надзвичайних ситуацій.

Розробка та реалізація плану підготовки і проведення «Тижня безпеки дитини» залежить від місцевих умов, природно-техногенних особливостей місцевості і рівня педагогічної роботи навчального закладу, професійного досвіду, творчих здібностей педагогічних працівників та підготовленості дітей.

Тиждень безпеки дитини за своїм змістом та призначенням поєднує в собі елементи об'єктового тренування з цивільного захисту та практичні заняття з малюками згідно базового компонента дошкільної освіти.

Навчально-виховна робота з дітьми дошкільного віку повинна забезпечити мінімально достатній та необхідний рівень компетенції дитини для безпечного перебування в навколишньому середовищі та встановлення в них елементарних, доступних віку норм поведінки у надзвичайних ситуаціях.

При плануванні занять з дітьми педагогічним працівникам слід додатково враховувати «вікові» жахи, які властиві дошкільнятам та дітям молодшого шкільного віку і базуються на високій емоційності, малому досвіді життя і великій уяві.

У роботі з батьками наголошується на їхній особистій відповідальності за виховання у своїх дітей духовного і фізичного здоров'я як основної передумови

їх щасливого майбутнього, майбутнього нашої Батьківщини – України. Духовність і мораль батьків – взірць для дітей.

При підготовці та проведенні «Тижня безпеки дитини» у дошкільних навчальних закладах доцільно застосовувати наступні форми та види навчально-виховної роботи щодо безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку:

<i>З ПЕДАГОГАМИ</i>	<i>З ДІТЬМИ</i>	<i>З БАТЬКАМИ</i>
Конспекти: ігор-занять, бесід, демонстрації ілюстрацій, дискусій	Знаки-символи	Зустрічі з компетентними людьми
Дидактичні, настільно-печатні, рухливі, сюжетно-рольові ігри, конструювання	Іграшки-саморобки	Батьківські збори
Наочні та демонстраційні посібники	Книжки-саморобки	Консультації
Підбір художнього слова, казок (усна народна творчість)	Малюнки	Обмін досвідом
Тести, психологічна гімнастика, тренінги	Складання правил поведінки	Робота куточків, папок-передвижок
Кросворди, загадки-завдання	Домалюй, дофарбуй (логічні вправи)	Вікторини, розваги
Моделювання ситуацій	Розігрування ігрових сюжетів	Відкриті заняття
Підбір фотоматеріалу	Підбір тематичних мультфільмів	Індивідуальні: анкетування, співбесіди, консультації, відвідування вдома
Розробка схем-маршрутів евакуації	Конкурси	Наочно-письмові: батьківські куточки, тематичні стенди, планшети, інформаційні листи, виставки, скринька пропозицій, індивідуальні зошити, сімейні газети, педагогічна бібліотека
Драматична діяльність, театралізовані ігри-драматизації	Виготовлення картин-плакатів	Групові: консультації, практикуми, клуби взаємодопомоги, школа молодих батьків, гуртки за інтересом, вечори питань і відповідей, зустрічі з компетентними людьми
Досвіди та експерименти	КВК	Колективні: конференції, тематичні зустрічі за круглим столом
Розваги, вікторини, КВК	Ігри, лотереї	Дні відкритих дверей
Макети кімнати, вулиці	Шоу-вікторини	Створення групи «Батьки-порадники»
Словник термінів	Драматизація, театралізовані вистави	Загальні свята
Міні-заняття	Фізичні розваги	Розваги
Спостереження, цільові	Ігри (рухливі, дидактичні,	Відпочинок у вихідні дні

прогулянки	сюжетно-рольові)	
	Лічилки	
	Шоу «Азбука веселих слів»	
	Змагання	
	Вечори віршів	
	Фокуси, ребуси	
	Розваги з олівцями та фарбами	

Таким чином навчально-виховна робота у дошкільних навчальних закладах з питань забезпечення мінімально необхідного рівня компетенції дитини для безпечного перебування в навколишньому середовищі та становлення у дітей елементарних, доступних віку норм поведінки у надзвичайних ситуаціях повинна проводитися протягом усього часу перебування дитини в закладах як значуща мета виховного процесу.

Шмига С., начальник навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Волинської області

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

*Вживає не сильніший і не розумніший, а той, хто найкраще реагує на зміни, що відбуваються.
Гордон Драйден*

Педагогічна компетентність викладача – це єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Проблема педагогічної компетентності цікавила багатьох науковців.

В. Бондар вважає, що компетентний викладач організовує педагогічну діяльність так, щоб вона була спрямована на отримання усвідомленого результату.

А. Маркова вважає, що професійно компетентна людина та, яка:

- успішно розв’язує завдання навчання;
- задоволена професією;
- досягає бажаних результатів;
- усвідомлює перспективу свого професійного розвитку;
- відкрита для постійного професійного навчання;
- збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску;
- соціально активна в суспільстві;
- віддана педагогічній професії, прагне підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику;
- готова до якісної та кількісної оцінки своєї праці, уміє сама це робити.

Професійна компетентність педагога – це сукупність особистісних якостей, знань, умінь, що забезпечують високий рівень самоорганізації

професійної діяльності, її результатів. Особливістю викладання у нашому навчальному закладі є те, що навчання відбувається з дорослими людьми у відносно невеликий проміжок часу, а отже, і вимоги до професійної компетентності педагогічних працівників є особливими.

Структуру професійної компетентності педагога у сфері цивільного захисту, на нашу думку, можна охарактеризувати за такими компонентами:

1. Інформаційна компетентність, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, вміння опрацьовувати різні види інформації, серед них вміння й навички роботи з друкованими джерелами, вміння здобувати інформацію з інших джерел, переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу.

2. Комунікативна компетентність – це вміння вступати у спілкування. Бути послідовним у своїх судженнях, вміти чітко донести інформацію. Ці вміння допомагають зрозуміти інших. Адже педагогічний процес неможливо уявити без комунікацій.

3. Продуктивна компетентність – це вміння працювати на результат, навчити слухачів приймати правильні рішення та відповідати за них.

4. Автономізація на компетентність – це здатність до саморозвитку, самоосвіти, конкурентоспроможність.

5. Психологічна компетентність – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності.

6. Предметна компетентність, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання. Це сукупність умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих слухачів, так і колективу в цілому. До неї входять вміння обирати правильний стиль і тон у спілкуванні, вміння управляти увагою, темпом заняття.

7. Особисті якості викладача – доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність.

Всі ці компоненти – взаємопов'язані та взаємообумовлені.

Отже, поняття «компетенції та компетентності» значно ширші за поняття «знання, вміння, навички».

Сукупність компетенцій утворює професіоналізм, рівень якого вимірюється не тільки знаннями, а й здатністю діяти, навчити слухача використовувати отримані знання на практиці. **Професіоналізм** – поєднання компетенцій, які дають змогу реалізувати професійну діяльність у сучасних соціально-економічних умовах, застосувати їх з метою підвищення якості освіти у сфері цивільного захисту. Таким чином, основним мотивом педагога має бути досягнення високого рівня професійної компетентності не лише задля власного самовдосконалення у професійному плані.

Самовдосконалення – систематична, послідовна робота особистості з удосконалення власних позитивних і усунення негативних якостей. Самовдосконалення стилю педагогічної діяльності викладача, майстра виробничого навчання здійснюється за допомогою взаємозалежних нерозривних процесів – **самоосвіти** (здобуття знань, умінь і навичок), **самовиховання** (формування світогляду, мотивів і досвіду діяльності, якості

особистості) та **саморозвитку** (удосконалення психічних процесів і здібностей).

Головним мотивом має бути така установка: педагог повинен досягти успіху, щоб його досягли слухачі, а слухачі повинні досягти успіху, щоб при потребі вміти застосувати отримані знання на практиці.

Основними етапами розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у навчально-методичному центрі ЦЗ та БЖД Волинської області є:

курсowa перепідготовка, тренінги, майстер-класи;
участь у вивченні передового педагогічного досвіду;
самоосвіта;
тестування.

Основними формами роботи з розвитку професійної компетентності педпрацівників у навчально-методичному центрі ЦЗ та БЖД Волинської області є співбесіда, педагогічна консультація, розв'язування педагогічних ситуацій, постійно діючі семінари, семінари-практикуми, майстер-класи, педагогічна виставка, день викладача і майстра виробничого навчання, комп'ютерна презентація, педагогічне портфоліо, захист інноваційного проекту, атестація педагогічних працівників.

При підготовці до атестації викладачі та майстри виробничого навчання готують портфоліо, мультимедіапрезентації. Значне місце у формуванні професійної майстерності посідають курси підвищення кваліфікації, що проводяться в Інституті державного управління у сфері цивільного захисту та Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти.

Сучасний педагогічний працівник, зокрема викладач, майстер виробничого навчання повинен мати наступні показники готовності до професійної педагогічної діяльності:

1. Уміння розв'язувати професійно-педагогічні проблеми:
загальний рівень освітньої підготовки викладача (вибір стилю спілкування, врахування індивідуальних особливостей слухачів);
реалізація професійних знань (підготовка і проведення занять шляхом поєднання традиційних та інтерактивних форм навчання і т.д.).

2. Сформованість основних функцій педагогічної діяльності:
діагностична;
прогностична;
організаторська;
інформаційна;
комунікативна;
контрольно-оцінна.

3. Сформованість професійно-значущих властивостей особистості:
компетентність;
здатність до педагогічного спілкування.

Варто зауважити, що викладачі центру, виходячи з власного досвіду навчання дорослих, відчують, що їх робота суттєво відрізняється від роботи вчителя і по-своєму намагаються враховувати особливості своєї діяльності. У

процесі функціонального навчання у сфері цивільного захисту можна побачити, що викладачі на певні особливості андрагогічної моделі вийшли інтуїтивно – з власного досвіду. Це стосується психологічного клімату навчання, форм андрагогічної взаємодії, особливих мовленнєвих прийомів, які активізують увагу, покращують розуміння. Безумовно, як позитивний фактор слід назвати позицію, яка переважає, – намагання бути «поряд» із дорослим слухачем, «разом», а не «над» чи «під».

Отже, сучасний педагог повинен вміти творчо засвоювати знання, критично осмислювати здобуту з різних джерел інформацію. Якщо педагог не буде слідкувати за досягненнями психолого-педагогічної науки, не оволодіватиме інноваційними технологіями та інтерактивними методиками, не навчиться впроваджувати комп'ютерні технології та передовий педагогічний досвід, то такий педагогічний працівник не зможе забезпечити якісної освіти та дати оптимальний результат.

Професійна компетентність викладача – не що інше, як сукупність ключових, базових і спеціальних компетентностей, що проявляються на професійно-діяльнісному, комунікативному й особистісному рівнях, це мистецтво, яке потрібно постійно удосконалювати.